

Osmanlı döneminde yazılan tefsir ile ilgili eserler bibliyografyası

Tefsirler, Haşiyeler, Sûre Tefsirleri, Tercümeler

Muhammed ABAY

Tefsir tarihi ile ilgili çalışmaları incelediğimizde genellikle Osmanlı dönemindeki tefsir faaliyetlerine yeterince yer verilmediğini görürüz. Bunun nedenlerini tartışmak bir yana, Arap dünyasında yapılan çalışmalarda Osmanlı döneminin karanlık kalmasını bir dereceye kadar anlayışla karşılamak mümkün ise de, bizim ülkemizde yapılan çalışmalarda bu dönemin karanlık bırakılması gerçekten çok üzücü bir durumdur.

Bu genel değerlendirmeden Ömer Nasuhi Bilmen'in *Büyük Tefsir Tarihi*'ni, M. Tayyib Okıç'ın *Tefsir Dersi Notları*'nı ve Mehmed Sofuoğlu'nun *Tefsir Usulü*'nü istisna ediyoruz. Zira bu değerli şahsiyetler, zikrettiğimiz eserlerinde Osmanlı dönemine imkanları ölçüsünde yer vermişlerdir. Ancak akademik seviyede yapılan çalışmaları incelediğimizde Osmanlı dönemi tefsir tarihini kapsayan çalışmaların son derece yetersiz olduklarını görürüz. Bu alandaki boşluğu doldurmaya bir katkı olması düşüncesiyle, Osmanlı dönemi müfessirlerini konu olan bir yüksek lisans çalışması hazırlamış ve 1992 yılında takdim etmişim.¹ Tez bütün Osmanlı dönemini ele almasına rağmen oldukça eksikti ve geliştirilmeye ihtiyacı vardı. Tezin takdiminden bu yana geçen sürede bu yönde yapılmış sadece bir çalışmaya rastlayabildik.² Bunun üzerine o çalışmayı daha da geliştirerek bir bibliyografya halinde sunmanın Osmanlı dönemi tefsir tarihinin bir nebze aydınlanması bakımından uygun olacağını düşündük. Ancak bibliyografyaya geçmeden önce Osmanlı dönemindeki tefsir çalışmalarının geneli üzerinde bazı şeyler söylemek istiyoruz.

1 Muhammed Abay, *Osmanlı Dönemi Müfessirleri*, Bursa 1992 (Uludağ Ün. Sosyal Bil. Ens., YLT). Bu çalışmada bütün Osmanlı tarihi boyunca yaşamış 276 müfessir ve tefsirle ilgili eserleri tanıtılmıştır.

2 Ziya Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları -Kuruluştan X/XVI. Asrın Sonuna Kadar-*, İst. 1994 (Marmara Ün. Sosyal Bil. Ens., DrT). Bu çalışmada XVI. yy. sonuna kadar yaşamış 80'den fazla Osmanlı müfessirinin biyografisi ve tefsir ile ilgili eserlerinin tanıtımı bulunmaktadır.

Osmanlı toplumu Kur'an'ı okumaya, ezberlemeye ve anlamaya önem veren bir toplumdur. Kadın-erkek yüzlerce kişi Kur'an'ı ezberler³, tefsir, hadis ve kıraat gibi dersler halk seviyesinde bile meşgul olunan dersler olurdu.⁴ Ulema seviyesinde ise bu meşguliyetin bazı tefsir kitaplarını ezberlemeye kadar vardığı görülmektedir.⁵ Medreselerde de tefsir ilmi, okutulan ilimlerin zirvesi kabul edilmiş, alt seviyede okutulan ilimlerin Kur'an'ı anlamada birer basamak olduğu belirtilmiştir.⁶

Medreselerdeki eğitim faaliyetlerine ilâve olarak camilerde, tekkelerde ve saraylarda da tefsir ilminin sistemli bir ders şeklinde takip edildiğini görmekteyiz. Meselâ, Bursalı mutasavvıf Eşrefzade Ahmed İzzeddin, Ulucami ve Emir Sultan Camii ve dedesinin tekkesindeki vaazlarında *Enisü'l-Cenân* adlı tefsirini baştan sona takrir etmekteydi.⁷ Yine özellikle Ramazan aylarında mütebahhir alimlerin oluşturduğu bir grup, padişahın huzurunda *Beydâvî Tefsiri* esas olmak üzere tefsir müzakereleri yaparlardı ve bu müzakereler söz ve fikir hürriyeti içerisinde hararetli tartışmalara sahne olurdu.⁸ Padişahın da hazır bulunduğu bu derslere “huzur dersleri” denilmektedir.⁹

Huzur dersleri ilk olarak III. Sultan Mustafa tarafından 1172/1759'da başlatılmış ve 1442/1924 yılına kadar devam etmiştir. Derslerin belli usul ve kaideleri vardı ve derslerde *Beydâvî Tefsiri* takip edilirdi.¹⁰

Osmanlı döneminde tefsir ilmine verilen öneme kısaca temas ettikten sonra, bu dönemdeki tefsir çalışmalarının kimlerden ve hangi eserlerden etkilendiği meselesine de işaret etmek istiyoruz. Bu da, Osmanlı dönemindeki tefsir faaliyetlerinin hangi seyri takip ettiğini gösteren önemli bir delil niteliğindedir.

Bu dönemdeki tefsir çalışmalarının etkilendiği şahsiyetlerin önde gelenlerinden birisi Cârullâh Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî'dir (v. 538/1144).¹¹ Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* adlı tefsiri Osmanlı medreselerinin

3 Meselâ Evliya Çelebi, İstanbul'daki 9000 hafızın 1/3'ünün kadınlar olduğunu söylemektedir. bk. M. Tayyib Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, (İst. 1959), s. 109.

4 M. T. Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri*, s. 112.

5 Nitekim Bahşi Halife (v. 930/1525) bir çok tefsiri ezberlemekteydi. bk. Taşköprizade, *eş-Sakaiku'n-Nu'maniyye*, (tah. A. S. Furat, İst. 1985), s. 413.

6 bk. Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, (İst. 1997), I, 74-75, 78.

7 Eşrefzade, *Zübdetü'l-Beyân*, (Bursa Eski Eserler Ktp.-Genel 994), vr. 1b.

8 Ebulula Mardin, *Huzur Dersleri*, (İst. 1956), I, 14-61.

9 Huzur derslerinin tarifi için bk. Ebulula Mardin, *Huzur Dersleri*, (İst. 1956), I, 13.

10 Huzur dersleri hakkında geniş bilgi için bk. E. Mardin, *Huzur Dersleri*, I (İst. 1956), II (İst. 1966, İsmet Sungurbey'in ilaveleriyle); İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, (Ank. 1988), s. 215-26.

11 Zemahşerî hakkında bk. Nuri Yüce, “Zemahşerî”, *İA*, XIII, 509-14.

de yüzyıllar boyu vazgeçilmez dersler arasına girmiş, medrese nizamnâme ve kanunnâmelerinde bu tefsirin okutulması gerektiği vurgulanmıştır.¹² Bursa'da bulunan Manastır Medresesi müderrislerinden Kızıl Katır unvanlı Muslihuddin Mustafa'nın bir kaç tefsir kitabı yanında *Keşşâfı* da ezberlemiş olması¹³ ve üzerine yazılan onlarca hâşiye bu esere verilen değeri gösteren bir işarettir.

Tefsir tarihinin en parlak şahsiyetlerinden olan Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî'nin (v. 606/1210)¹⁴ *Mefâtihu'l-Gayb* adıyla telif ettiği ansiklopedik tefsir¹⁵ de Osmanlı dönemindeki tefsir çalışmalarını etkileyen eserlerden birisidir. *Mefâtihu'l-Gayb*, onu beğenenler kadar tenkit edenler tarafından da kaynak olarak kullanılmıştır. Hemen her Osmanlı müfessiri, ismini tasrih ederek veya tasrih etmeksizin fikirlerine kaynak olarak onu kullanmış, ondan iktibaslar yapmıştır. Hacı Paşa, Molla Gürânî, Ebussuûd, Bereketzâde gibi alimlerin tefsirleri bunun örnekleriyle doludur. *Mefâtihu'l-Gayb* oldukça mufassal ve açık ifadelerle yazıldığından hâşiye yazma ihtiyacı hissedilmemiştir. Bu nedenle bu tarz çalışmalar bir kaç tanedir. Meselâ, II. Murâd (salt. 1421-1451) devri alimlerinden Ayasluğ Çelebisi denilen Mehmed b. Kâdî Ayasluğ, Râzî tefsirini telhis etmiş, kendi tasarruflarını eklemeyi de ihmal etmemiştir. Ayrıca mezkur alim tefsirin III. cildine hâşiye yazmıştır.¹⁶ Yine Osmanlı alimlerinden Vardarî Şeyhzâde Mehmed (v. 1055/1645), Râzî tefsirinin metot ve muhtevasını esas alarak benzer tarzda bir tefsir yazmıştır. Vardarî'nin bu tefsiri Mâide suresine kadardır.¹⁷

Hiç şüphesiz, Osmanlı tefsir hareketini en çok etkileyen kaynak Beydâvî'nin *Envâru't-Tenzîl*'idir. Nâsirüddin Abdullah b. Ömer el-Kâdî el-Beydâvî'nin (v. 685/1286)¹⁸ *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* adındaki tefsiri İslâm aleminde büyük şöhret kazanmıştır. Aralarında Osmanlı alimlerinin de bulunduğu yüzlerce müellif bu tefsire hâşiye yazmış, onu telhis etmiş, hadislerini tahrîc etmiştir.¹⁹ Osmanlı medreselerinin vazgeçilmez eseri olmuştur.²⁰ Hatta günümüzde bile önemini korumaktadır. Medre-

12 Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 23, 28; Cahit Baltacı, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İst. 1976), s. 42; Hüseyin Atay, *Osmanlıda Yüksek Din Eğitimi*, (İst. 1983), s. 79-80; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, (İst. 1985), s. 43-44.

13 bk. Taşköprizâde, *eş-Şakâik*, s. 215.

14 İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, (Ank. 1988), II, 242.

15 Eser hk. bk. Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, II, 310-18; M. Hüseyin ez-Zhebî, *et-Tefsir ve'l-Müfessirin*, (Beyrut, tsz.), I, 290-96; Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, II, 237-94; Yasin Ceylan, "Fahreddin Râzî'nin Mefâtihu'l-Gayb Tefsiri Üzerine Bazı Mülâhazalar", *İslami Araştırmalar*, I/3, s. 47-55.

16 Mecdî, s. 117.

17 Şeyhî, I, 123.

18 Muhammed ez-Zuhaylî, *el-Kâdî el-Beydâvî*, Beyrut tsz.

19 *Keşf*, I, 188-94; Bilmen, II, 531-35.

20 Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, s. 23, 28; Atay, *Osmanlıda Yüksek Din Eğitimi*, s. 112-113; Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, s. 43-44.

se dışı ilmî çevrelerde de tercih edilen kitap o olmuştur. Meselâ, müderislikten vazîliğe geçen Bahşîzâde Yahyâ (v. 910/1505) talebelerine Beydâvî tefsîri okuturdu. Bahşîzâde'nin önceden mütâlaa etmeksizin okutabilecek kadar bu tefsîre aşinalığı vardı.²¹

Bedreddîn Münşî'nin (v. 1001/1593) aşağıda tercümesini verdiğimiz şiiri de Osmanlı alimlerinin Beydâvî tefsîrine bakışını çok güzel yansıtmaktadır:

“*Akıl sahipleri okunan Kur'an'ın örtüsünü açabilecek bir şey getiremedi. Ancak Beydâvî'nin sönmeyecek bir yed-i beydâsı (parlayan eli) vardır.*”²²

Müstakil tefsîrleri olmamakla birlikte yazdıkları *Keşşâf* hâşiyeleri ile dik-kati çeken Sa'düddîn Teftâzânî (v. 791/1389) ile Seyyid Şerîf Cürcânî'yi (v. 816/1413) burada zikretmek gerekir. Osmanlı alimlerinden bu iki esere hâşiyeye yazarlar vardır.²³ Taşkoprîzâde (v. 968/1561) Cürcânî'nin hâşiyesini Sahn medreselerinde okutmuştur.²⁴ Ayrıca Teftâzânî'ye varan hadis ve tefsîr icazetleri vardır.²⁵

Bunların dışında Vâhidî (v. 468/1348), Begavî (v. 516/1122), Kurtubî (v. 671/1272), Kevâşî (v. 680/1281), Ebû Hayyân (v. 745/1344), Ebu's-Senâ el-İsfahânî (v. 749/1348), Kutbuddîn Râzî (v. 766/1365) vd. Osmanlı tefsîr hareketinde etkili olan müfessirler olarak göze çarpmaktadır.

Kuşeyrî (v. 465/1073),²⁶ işârî tefsîr alanında etkili olan şahsiyetlerin başında gelmektedir. 410/1019'da te'lif ettiği *et-Teyyîr* ile 434/1042'de te'lif ettiği *Letâifu'l-İşârât* namında iki tefsîri vardır. İlki, Kâtib Çelebî'nin deyimiyile en güzel tefsîrlerdendir.²⁷ İkincisi ise, veciz bir tefsîr olup mârifet ehlinin dilinden anlatılan Kur'anî işaretlere yer vermektedir. Bu sebeple o işârî tefsîr alanında eşsiz bir müfessir sayılmaktadır.²⁸ Bir çok Osmanlı müfessiri onun fikirlerini, kaynak göstererek veya kaynak göstermeden eserlerine dercetmiştir.

İşârî tefsîrde müessir olan ikinci şahsiyet Necmeddîn Dâye'dir (v. 654/1256).²⁹ *et-Te'vîlâtü'n-Necmiyye* adındaki tefsîri³⁰ zâhirî manaya da yer vermekle birlikte bir tefsîrden ziyade baştan başa işârî tevillerle do-

21 *Şakâik*, s. 333; Mecdî, s. 343.

22 *Keşf*, I, 187; *Hulâsa*, III, 401.

23 *Şakâik*, s. 59, 100; Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi*, II, 585.

24 *Şakâik*, s. 559; Mecdî, s. 526.

25 *Şakâik*, s. 556; Bu iki alimin Osmanlıdaki etkileri için bk. Sadreddin Gümüş, *Seyyid Şerîf Cürcânî*, (İst. 1984), s. 107-12.

26 bk. Ahmet Ateş, “Kuşeyri”, *İA*, VI, 1035-38.

27 *Keşf*, I, 520.

28 Eser hk. bk. Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi*, I, 421-24; Süleyman Ateş, *İşari Tefsîr Okulu*, (Ank. 1974), s. 98-105.

29 Lamî, *Terceme-i Nefhâtü'l-Üns*, 491-92.

30 Bu eserin gerçek müellifiyle ilgili münakaşalar için bk. S. Ateş, *İşari Tefsîr Okulu*, s. 140-44.

ludur.³¹ Osmanlı döneminde yazılıp da işârî mânalara yer veren her tefsîrde bu eserin ismini görmek mümkündür. Osmanlı dönemi işârî tefsîr anlayışının en temel kaynağı olup tefsîr eserlerinde yer alan nakillerin çoğu ona dayanmaktadır.

Hayatı hakkında çok az mâlûmata sahip olduğumuz Kemâleddîn Abdürrezzâk Kâşânî'nin (v. 730/1329)³² *et-Te'vîlâtü'l-Kâşânîyye*'sini de burada zikretmek gerekir. Çünkü, vahdet-i vücûd düşüncesini savunan ve nazârî tasavvufî görüşlerle işârî görüşlerin hâkim olduğu bu tefsîr³³, aynı anlayışın temsilcisi olan İ. Hakkı Bursevî, Eşrefzâde Ahmed İzzeddîn, Eşrefzâde Abdülkâdir Necîb gibi müfessirlere etki etmiştir.

Osmanlı öncesi tefsîr tarihi incelendiğinde Taberî (v. 310/922), Zemahşerî ve Râzî tefsîrleri gibi tefsîr ilminin zirveleri ve dönüm noktaları sayılan eserlerin telif edildiği görülmektedir. Bu eserler tefsîrde uygulanacak metotları net olarak ortaya koymuşlardır. Artık yeni yazılan tefsîrler bu zirveleri esas alan hâşiye, ta'lik, telhîs, tahrîc vb. çalışmalar veya yeni yazılsa bile metot ve muhteva yönünden onların bir tekrarı mahiyetindedir.

Yazıldıkları andan itibaren büyük bir teveccüh kazanan Zemahşerî ve onun en mükemmel telhîsi sayılan Beydâvî tefsîrleri, öğrencilere okutmak için en ideal tefsîrler olarak seçilmiş ve çalışmalar bu iki tefsîr üzerine bina edilmiştir.

Bu iki tefsîrin sahip oldukları önemli bir özellikleri vardı. Zemahşerî, Mutezîle görüşlerinin ayetlere zıt olmadıkları göstermek için uğraşmış, Beydâvî de onun karşısına Ehl-i Sünnet görüşlerini müdafaa etmek için çıkmıştır. Diğer tefsîrlerde de benzer anlayışların hâkim olması sebebiyle her birinin hedefleri, temas ettikleri konular veya anlayışları belli sahalarla sınırlı kalmıştır. Bu hedefleri özet olarak şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

a. Ayetleri sarf ve nahiv kâideleri ile tahlil ederek mana tefsîrine ağırlık vermek.

b. Tefsîri kelâm ve fıkıhla ilgili konulara kaydırıp itikadî ve amelî mezheplerin görüşlerini savunmak.

c. Genellikle Sahâbe ve Tâbiûndan gelen nâsîh-mensûh, nüzûl sebepleri gibi rivâyete dayalı bilgilerle hadisler üzerinde gerekli inceleme ve ayıklama yapmadan ayetleri tefsîr etmek.

d. Çağa ait yeni fikirler yerine önceki fikirler üzerinde durup tenkit ve münakaşalarla onları geliştirmek.³⁴

31 Eser hk. bk. Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi*, II, 497-99; ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, II, 428-35; S. Ateş, *İşari Tefsîr Okulu*, s. 144-50.

32 bk. Lamîî, *Terceme-i Nefehâtü'l-Üns*, s. 537-47; Ö. R. Kehlale, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, V, 215.

33 Eser hk. bk. Bilmen, *Büyük Tefsîr Tarihi*, II, 606-608; ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn*, II, 436-43; S. Ateş, *İşari Tefsîr Okulu*, s. 204-211.

34 Sakıp Yıldız, "Osmanlı Tefsîr Hareketine Toplu Bakış", *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Drg.*, II/2, s. 6 (ayrı basım).

Osmanlılar yeni bir anlayış ve arayış içerisine girmemişler, geçmişin mirasıyla yetinmişlerdir. İbn Kemâl ve Ebussuûd gibi alimler dirayetli eserler vücuda getirmişlerse de muhteva bakımından geçmişte tartışılan konuları ihtiva etmekte ve konuları daha sağlam temellere dayandırmaktadırlar. Her ne kadar bazı ferdi meselelerde anlayış farkı ortaya koymuşlarsa da tefsîr ilminin akışını kökünden değiştirecek bir hareket meydana getirmemişlerdir. Osmanlı tefsîr tarihine bütün hâlinde baktığımızda yazılan tefsîrlerin şu ekolleri temsil ettikleri görülmektedir:

Birincisi tasavvufî tefsîr ekolüdür. Bu ekol üç yönde gelişme kaydetmiştir. Birinci yön Muhyiddîn b. el-Arabî (v. 638/1240) tarafından tesis edilen vahdet-i vücûd anlayışına sahip nazarî tasavvufî tefsîr anlayışıdır. Felsefî tasavvuf da diyebileceğimiz bu anlayış Sadreddîn Konevî (v. 673/1274) ve Mevlânâ Celâleddîn (v. 673/1274) vasıtasıyla Anadolu'da etkili olmuş ve sonraki çağlarda Osmanlı sûfî hareketine hâkim olmuştur.³⁵ İbnü'l-Arabî'nin en önemli eseri olan *Füsûsu'l-Hikem*'e yazılan şerhler bunun en açık delilidir.³⁶

Tasavvufî tefsîrlerin ikinci yönü işârî tefsîr anlayışıdır. Ayetlerin zâhirî manalarının ötesinde, yine zâhir mana ile alâkalı, ancak sulûk ehline zâhir olan bir takım manaları olduğunu öne süren bu anlayış Kemâleddîn Kâşânî (v. 730/1330) vasıtasıyla Anadolu'ya girmiş ve Osmanlı'nın son zamanlarına kadar etkili olmuştur.

Üçüncü yön ise, sûflerin sözlerinden, menkıbelerinden, geçmiş dönemlere ait bazı hikayelerden örnekler vererek tefsîre bir zenginlik ve pratiklik kazandıran anlayıştır.

Bu üç yönü sûfî tefsîrlerin hemen hepsinde farklı oranlarda görmek mümkündür. Simavna Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddîn (v. 823/1420), ilk Osmanlı şeyhülislamı Molla Fenârî (v. 834/1431), Baba Nimetullâh Nahcivânî (v. 920/1514), İsmâil Ankaravî (v. 1041/1632), Abdullah Bosnevî (v. 1054/1644), Niyâzî Mısrî (v. 1105/1694), İsmâil Hakkı Bursevî (v. 1137/1725), Eşrefzade İzzeddîn Ahmed Necîb (v. 1202/1788) bu anlayışın en bariz temsilcileridir. Bu şahsiyetler tefsîre dair eserlerinde tasavvufî anlayışın hemen her yönünü yansıtmışlar ve İbnü'l-Arabî ekolünü ayakta tutmuşlardır. Bazı tefsîrler tasavvufî hikayelerle zenginleştirilerek tefsîre farklı bir nitelik kazandırılmıştır.³⁷

Osmanlı tefsîr hareketinde etkili olan ikinci ekol hâşiyecilikdir. Bu çağın açanlar Dâvûd Kayserî (v. 751/1350) ile Cemâleddîn Aksarâyî (v. 791/1388) olmuştur. Dâvûd Kayserî, Kâşânî'nin *Te'vilât*'ında besmeyle ilgili bir meseleyi tavzih eden bir risâle, Aksarâyî de vezir Çandarlı Kara Halil adına 738/1381'de bir *Keşşâf* hâşiyesi telif etmiştir. IX/XV. asrın ikinci yarısından sonra iyice yayılan bu akım Osman Devletinin yıkılışına kadar sürmüştür. Bu sahanın önemli şahsiyetleri arasında Musannifek (v.

35 Mustafa Kara, *Tasavvuf Tarihi*, (İst. 1985), s. 287-89, 320-21.

36 Şerhler için bk. C. Brockelmann, *GAL*, I, 442-43, *Suppl.*, I, 792-94.

37 Osmanlı dönemi işârî tefsîr akımı hk. bk. S. Ateş, *İşari Tefsir Okulu*, s. 215-257.

875/1470), Molla Hüsrev (v. 885/1480), İbn Temcîd (v. 890/1485), İbn Kemâl (v. 940/1533), Şeyhzâde (v. 951/1543) ve İsmâil Konevî (v. 1195/1781) sayılabilir. Bunlardan *Şeyhzâde Hâşiyesi* dört cilt hâlinde basılmış, dili sade ve pek çok meseleyi açıklamada yeterlidir. En yaygın ve en önemli hâşiyelerden sayılmaktadır. *Konevî Hâşiyesi* de değerli bir hâşiyedir. *İbn Kemâl Hâşiyesi* ise Seyyid Şerif'e yönelttiği tenkitler bakımından önemlidir. Hâşiyeler geleneğinin Osmanlıdaki zirvesini Sağır Ahmed ismiyle tanınan Ahmed b. Mahmud el-Karamânî (v. 981/1573) temsil etmektedir. Sağır Ahmed'in *Keşşâf*'a yazdığı mufassal çalışma *Tefsîru'l-Karamânî* unvanıyla tanınmaktadır.³⁸ XII. ciltlik bu eser müellifin vefatı üzerine Mücadele sûresinde kalmıştır.

Osmanlı tefsîr tarihi içerisinde gelişen üçüncü ekol, hemen her türlü konuya yer veren dirâyet tefsîrlere aittir. Bunların bir kısmı mufassal, diğer bir kısmı da vecizdir. Bu akımın ilk temsilcisi Şihâbuddîn Sîvâsî (v. 780/1378)'dir. *Tefsîru's-Şeyh* adıyla da bilinen *Uyûnu't-Tefsîr li'l-Fudâ-lâi's-Semâsîr*³⁹ adlı tefsîrini basit ve anlaşılır bir dille yazmıştır. Önceki tefsîrlerden derleme olup yeni bir özellik arz etmemektedir. Kütüphanelerde bir hayli nüshası vardır.

Büyük tabip Hacı Paşa (v. 826/1426) *Mecme'u'l-Envâr*⁴⁰ adlı tefsîrinde Râzî ekolünü takip etmiş, aynı zamanda işârî tefsîre de yer vermiştir. Âlûsî (v. 1270/1854)'nin *Rûhu'l-Mâ'ânî*'sini andırmaktadır.

Alâaddîn Semerkandî (v. 860/1450) ise *Babru'l-Ulûm*⁴¹ isimli tefsîrinde bütünüyle Râzî'yi takip etmektedir. IV ciltlik eser Mücadele 4. ayetine kadardır.

Molla Gürânî (v. 893/1488) *Gâyetü'l-Emânî*'sinde, İbn Kemâl *Tefsîr*'inde, Ebussuûd *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*'inde *Keşşâf* ve *Envârü't-Tenzîl*'e bağlı kalmışlar, gerekli gördükleri yerlerde bu ikisini tenkit etmişlerdir. Bunlardan özellikle Ebussuûd'un tefsîri evrensel bir şöhrat kazanmış, okunan, okutulan ve müracaat edilen bir eser haline gelmiştir.

Münşî olarak tanınan Muhyiddîn Mehmed Saruhanî (v. 1001/1593) *Nezîlu't-Tenzîl* adıyla yazdığı tefsîrinde Celaleyn tefsîrini takip etmiştir. Oldukça muhtasar olan eser *Tefsîru'l-Münşî* olarak da anılmaktadır.

Bu tarz tefsîrlerinin sonuncusu Lütfullâh Erzurûmî (v. 1202/1788)'nin *Râmûzu't-Tabrîr ve't-Tefsîr*'idir. Yegane nüshası Süleymaniye Kütüphanesi-Halet 20'de olan bu tefsîr 1197/1783'de müsvedde halinde bırakılmış ve Nakîbuleşraf Seyyid İbrâhîm İsmet'in (v. 1222/1807) vasıtasıyla 1221/1806'da temize çekilmiştir. Erzurûmî, tefsîrini tamamen Beydâvî tefsîrini takip ederek yazmış, zaman zaman da işârî ve ilmî tefsîre girmiştir.

Erzurûmî'den sonra bu tarzda bütün Kur'an'ı tefsîr eden bir eser elimi-

38 *Keşf*, I, 456.

39 *Keşf*, I, 451, II, 1185.

40 *Keşf*, II, 1598.

41 *Keşf*, I, 225.

ze ulaşmamıştır. Son zamanlarda yazılan Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım'ın (v. 1337/1920) *Safvetü'l-Beyân* isimli tefsiri ancak Bakara 73. ayetine kadar gelmiştir ve metot ve muhtevada bir yenilik göstermemektedir. Ancak tefsir tarzında ayrı bir intizam vardır.

Tam bir tefsir yazmamakla birlikte *Serâiru'l-Kur'ân* adıyla vücuda getirdiği eserinde astronomi ile ilgili ayetleri tefsir eden Gâzi Ahmed Muhtâr Paşa (v. 1335/1918) Osmanlı'da ilmi tefsir hareketini ciddi olarak başlatan ilk kişidir. Ancak bu akım gelecekte zaman bulamamıştır.

Kısaca ifade edecek olursak, bütün İslâm alemine hâkim olan ilmî durgunluğa rağmen Osmanlılarda çok sayıda eser yazılmış, ne var ki bunlar tefsir ilminde çığır açan çalışma olma vasfını haiz olamamıştır. Bu tefsirler metot ve muhteva açısından öncekilere bağlı kalmış, aynı veya benzer konuları tartışmışlardır. Bu durum XX. yy. başlarına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra müsbet gelişmeler görülmüş, ancak bunların meyveleri Osmanlılardan sonraki dönemde alınmıştır.

Ancak Osmanlı dönemi tefsir hareketini daha sağlıklı bir şekilde yorumlayabilmemiz için bu dönemde yazılan eserleri tahlil eden pek çok çalışmaya ihtiyaç vardır. Bizim tespitlerimize göre bu tarz çalışmaların sayısı 50'yi bulmamaktadır. Bunların bir kısmını bibliyografya içerisinde, ilgili olduğu eserle birlikte zikrettik. Fakat bu rakam 600 yılı aşan Osmanlı dönemine nispetle çok düşüktür. Bu nedenle akademik çalışmalarda bu döneme daha fazla önem verilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Sunduğumuz bibliyografya zikrettiklerimize ışık tutacaktır. Hatta bibliyografyayı tamamladığımızda daha fazla konunun aydınlığa kavuşacağı inancını taşıyoruz. Üstelik bu bibliyografya tefsir alanında tez bulma sıkıntısı çeken araştırmacılara kılavuzluk edecek ve temennimiz o ki onların yapacakları tezlerle de Osmanlı dönemi tefsir tarihi zamanla aydınlığa kavuşacaktır.

Bibliyografyayı hazırlarken başta *Osmanlı Müellifleri* ile *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye* ve zeyilleri gibi Osmanlı dönemi alimlerinin biyografilerine yer veren eserleri taradık. Daha sonra da Prof. Dr. M. Saim Yeprem'in hazırladığı ve veri girişi Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) tarafından yapılan Kütüphane Programı⁴² vasıtasıyla tespit ettiğimiz eserlerin yazma veya matbu nüshalarını araştırdık. Bibliyografyada verdiğimiz eserlerin çoğunun kütüphanelerde nüshalarının bulunması gerçekten araştırmacılar için bulunmaz bir fırsattır.

Bibliyografyamın şu an yayımlanmakta olan kısmında tefsir, hâşiyeye/ta'lik, cüz/sûre tefsirleri veya tefsir çevirilerine yer verdik. Ayet tefsirleri, tefsir usûlü, tecvîd ve kırâat gibi diğer Kur'an ilimlerine ait eserleri ileride yayımlayacağımız diğer bir çalışmaya bıraktık.

Bibliyografyada toplam 403 yazara ait 583 eser bulunmaktadır. Bu sayı-

42 Söz konusu bilgisayar programı 100'ün üzerindeki kütüphanenin 700.000'e yaklaşan kataloglarını ihtiva etmektedir. İSAM veya bir çok İlahiyat Fakültesi kütüphanesinde bu programdan istifade edilebilir.

nın %3'ünü teşkil eden 15 eser çeviri, %11'ini teşkil eden 67 eser tefsir, %47'sini teşkil eden 273 eser cüz veya sûre tefsiri ve son olarak %39'unu teşkil eden 228 eser de hâşiye, ta'lik veya ihtisar türündedir. Ancak, çalışmamız henüz yüzeysel olduğundan, özellikle bibliyografyaya sonradan eklediğimiz müellif ve eser isimlerinde tekrarların bulunacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Çalışmamız derinleştikçe bu tekrarların ortadan kalkacağını düşünüyoruz.

Eserler, yazarlarının meşhur isimlerine göre sıralanmıştır. Yazarın meşhur isminin yanında ölüm tarihine veya yaşadığı asra yer verilmiş, ardından tam ismine ve hakkında bilgi bulunabilecek bazı kaynaklara işaret edilmiştir. Ardından da bu yazarın yukarıda belirlediğimiz dört kategoriden birine giren eserleri sıralanmıştır. Eserler hakkında bilgi verilmemiş, bunun yerine, eğer bir yazma nüshası tespit edilmiş ise kütüphane ismi ve numarası, basılmış ise basım yeri ve yılı, veya bir eserde zikrediliyorsa bu eserin ismi belirtilmiştir. Ayrıca zikredilen eser üzerine herhangi bir çalışma yapılmış ise bu çalışmanın künyesi de gösterilmiştir.

Bu bibliyografya, Osmanlı dönemi tefsir çalışmalarını en geniş şekilde ihtiva etmeyi amaçlayan çok daha geniş kapsamlı çalışmamızın bir parçasıdır. Bu nedenle çalışma bu haliyle çok eksiktir. Ancak bu kadarıyla da olsa Osmanlı dönemindeki tefsir faaliyetlerine ışık tutacağı ve Osmanlı Devletinin kuruluşunun 700'üncü yılı kutlamalarına mütevazı bir katkı olacağı kanaatindeyiz.

KISALTMALAR

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DrT: Doktora tezi

h.: Hicrî

İA: İslam Ansiklopedisi

Ktp.: Kütüphane, Kütüphanesi

m.: Miladî

Mlf.: Müellif

n.: No, Numara

tsz.: Tarihsiz

YLT: Yüksek lisans tezi

TEFSİR İLE İLGİLİ ESERLER BİBLİYOGRAFYASI

1. A'rczade 1120/1708

Ahmed b. Muhammed b. İbrahim el-Kastamonî [Bursalı, I, 234].

1. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs* [H.Hüsnü 633].

2. Abbas Efendi XII/XVIII yy.

Abbas Efendi [Bursalı, II. 319]

1. *Fatihâ-i Şerife Tefsîri*

3. Abdullah Âmidî

Abdullah b. Mustafa el-Amidî

1. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs* [Beyazıt-Veliyyüddin 3211].

4. Abdullah Bosnevî 1054/1644

Bosnalı Abdullah Abdi b. Mehmed Bayrami [Vekâyi', I.146; Mustafa Kara, "Abdullah Bosnevî", DİA, I,87].

1. *Sırru'l-Feyz ve'n-Nur fî Tefsîri Sûrati'l-Asr* [Carullah 2129]. 2. *Tefsîru Sûrati ve'l-Adiyat* [Kasidecizade 745/1].

5. Abdullah Hadimî 1192/1778

Abdullah b. Ebu Said Mehmed el-Hadimî [Hediyye, I, 485; Bursalı, I, 298; Kehhâle, VI, 141].

1. *Hâşiye alâ Şerhi'l-Besmele* [Fatih 5311/4 (vr. 108-10, 1182 h.)].

2. *Tefsîru Sûrati'l-Mü'min* [Reşid 544].

6. Abdullah Kürdî

1. *Hâşiye alâ Hâşiyeti Sa'di alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Şehid Ali 229, 317; Carullah 195].

7. Abdullah Sivasî

Seyyid Abdullah b. Abdurrahman es-Sivasî

1. *Merâmu't-Tâlibîn alâ Hâşiyeti'l-Mevlâ İsamiddîn alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Köprülü-M.Asım 16; Zeytinoglu 688 (1134 h.)].

8. Abdülbaki b. Dursun

1. *Tefsîru Sûrati'l-Bakara* [Beyazıt-Veliyyüddin 3236].

9. Abdülbaki Tebrizî 1018/1618 (1039/1630)

Abdülbaki et-Tebrizî el-Mevlevî

1. *Tefsîru'l-Kur'an* [Topkapı-III.Ahmed 26 (mlf. hattı); Hamidiye 59; Damed İbr. 100; Feyzullah 75; Amcazade 21; Beyazıt 395]

10. Abdülfettahzade

Vehbi b. Abdülfettah el-Konevî

1. *Dürretü'l-Bahr ala Sûrati'l-Asr* [İst. 1297]

11. Abdülgani Efendi 995/1586

Abdülgani b. Emir Şah el-Geredevî [Ataî, 294-95; Sicill-i Osmanî, III.341; Develioğlu, 8].

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

12. Abdülhalim Efendi 1088/1677

Sandıklılı Abdülhalim b. Pir Kadem b. Şeyh Nasuh b. Musa [Vekâyi', I. 435-36; Sicill-i Osmanî, III. 302-03; Hediye, I. 505; Bursalı, I. 361; Bilmen, n. 375; Kehhâle, V. 96, 98; Nüveyhid, I. 258].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

13. Abdülhay Efendi 1117/1705

Abdülhay b. Saçlı İbrahim Sofu el-Edirnevî [Vekâyi', II. 414; Sicill-i Osmanî, III. 307; Hediye, I. 509; Bursalı, I. 125-26; Bilmen, n. 386; Kehhâle, V. 107; Nüveyhid, I. 260].

1. *Tefsîru Sûrati Yâsin*. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Feth*. 3. *Tefsîru Sûrati'r-Rahmân*. 4. *Tefsîru Sûrati'n-Nebe*. 5. *Tefsîru Sûrati'n-Nâziât*. 6. *Tefsîru Sûrati Abese*. 7. *Tefsîru Sûrati Küvvirat*. 8. *Tefsîru Sûrati'l-İnfîtâr*. 9. *Tefsîru Sûrati'l-Leyl*. 10. *Tefsîru Sûrati'l-Kevser*. 11. *Fethu'l-Beyân li-Husûli'n-Nasr ve'l-Emân* [Beşir Ağa 34].

14. Abdülhay Celvetî

1. *Tefsîr-i Ba'z-i Süver-i Kur'âniye* [İ.Ü. Merkez TY 2201].

15. Abdülkerim Celvetî 1100/1688

Abdülkerim b. Şarkî Karahisarlı Şeyh Veliyyüddin el-Celvetî el-İstanbulî [Hediye, I. 613; Bursalı, I. 124-25; GAL, II. 430; Bilmen, n. 380; Kehhâle, VI. 7].

1. *Tefsîru Sûrati Yûsuf*.

16. Abdülkerim Efendi 874/1470

Abdülkerim b. Nurullah [Bursalı, I. 352; Mecdi, 178-9; Şakaik, 155-6].

1. *Hâşiye ala Hâşiyeti'l-Keşşaf li's-Seyyid eş-Şerif*.

17. Abdülkerim Vardarî 1003/1595

Abdülkerim el-Vardarî el-Yenicevî [Hulâsa, III, 13; Arfu'l-Beşam, 32-40; Bursalı, I, 121; GAL, II, 535; Suppl., II, 464; Kehhâle, VI, 7; Nüveyhid, I, 300].

1. *Faslu'l-Hitab fi Tefsîri Ümmi'l-Kitab* [Demir, 107-8; Reşid 1050/22; Haraççioğlu 117; Gazi Hüsvrev 3643]. 2. *Ta'likât alâ Tefsîri Ebissuûd* [Şehid Ali 182].

18. Abdülkerimzade 975/1567

Mehmed b. Defterdar Abdülvahhab b. Abdülkerim [Ataî, 114-16; Hediye, II.250; Bursalı, I.357; Kehhâle, X.270].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*. 2. *Risâle alâ Evveli Sûrati Tâhâ* [Ş. Esad 59].

19. Abdülmecid Sivasî 1049/1639

Ebu'l-Hayr Şemseddin Abdülmecid b. Ebu'l-Leys Muharrem b. Ebu'l-Berekat Mecdüddin Mehmed es-Sivasî [Vekâyi', I.62-65; Sicill-i Osmanî, III.400; Hediye, I.620; Bursalı, I.120; Bilmen, 359; A'lâm, IV.150; Kehhâle, VI.170; Nüveyhid, I.331].

1. *Tefsîru'l-Fatiha* [Demir, 21-23; Mihrişah 300/2].

20. Abdülmühsin Gürânî ~1040/1631 (1050/1640; 1056/1645)

Abdülmühsin b. Süleyman el-Kürdî el-Gürânî [Hediye, I, 62; GAL, II, 439; Suppl., II, 652; Kehhâle, VI, 172; Nüveyhid, I, 331].

1. *Câmi'ü'l-Esrâr fî Tefsîri'l-Kur'ân* [Keşf, I, 457, 534]. 2. *Tuhfetü Câmi'ü'l-Esrâr fî Tefsîri Fâtihati'l-Envâr* [GAL, II, 439; Dügümlü 19 (61 vr.); Fatih 297/8; Amasya 1556; Şehid Ali 142; Beşir Ağa 263].

21. Acem Sinan 922/1516

Sinaneddin Yusuf b. İlyas et-Tebrizî el-Gencevî

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Beyazıt 639, 694, 640, 649, 738, 750].

22. Adalı Hoca 1278/1861

Hoca Mehmed b. Osman Hilmi el-Adabazarî [Hediyye, I. 377; Bursalı, I. 215-16; Huzur Dersleri, II. 191-92; Kehhâle, X. 282].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Vakia* [İst. 1288, 1310].

23. Adulî XI/XVII yy.

Şeyh Ömer Adulî.

1. *el-Mevahibü'l-Âliyye Tercümesi* [Bursalı, I, 151].

24. Afvî 1149/1736

Amasyalı Yakub Afvî b. Odabaşı Şeyhi Fenayî Mustafa el-Üsküdarî [Tekmile, 436-44; Sicill-i Osmanî, IV. 649; Hediyye, II. 547; Bursalı, I. 201-2; Mu'cemu'l-Matbuat, 1344; Suppl., II. 434, 653-63; A'lâm, VIII. 202; Kehhâle, XIII. 252; Nüveyhid, II. 741; S. Yıldız, "Afvî", DİA, ??].

1. *Netîcetü't-Tefsîr fî Sûrati Yûsuf* [İst. 1118 (Arif Ef. Mtb.), 1266, 1279, 1296 (Mtb. Amire); Köprülü-Ahmed Paşa 19 (mlf. hattı), 15].

25. Ahaveyn 904/1498

Molla Muhyiddin Kasım b. Mehmed [Şakaik, 188; Mecdî, 207; Tâcü't-Tevârih (Parmaksızoğlu), V, 157; Kehhâle, VIII.118].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Keşf, I.192; Millet-Feyzullah 112].

26. Ahî Çelebi 902/1496

Ahî Yusuf b. Cüneyd et-Tokadî [Şakaik, 275; Mecdî, 292-93; Tâcü't-Tevârih (Parmaksızoğlu), V, 210-11; Bursalı, II.53; Kehhâle, XIII.86].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Şehid Ali 322]. 2. *Ta'lîka alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Şehid Ali 184].

27. Ahmed Daî 824/1421

Ahmed b. İbrahim b. Mehmed el-Germiyânî [DİA, II.56-8].

1. *Terceme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys* [Milli 28; Bayezid 290; Fatih 631; İ.Ü. Merkez TY 8248; Mukaddimesinin faksimile baskısı: İst. 1952, İ.Ü. Edebiyat Fak., Haz. İ.H. Ertaylan].

28. Ahmed ed-Debbağî 1165/1741

Debbağ Müftü Ahmed el-Maraşî [Bursalı, I. 308].

1. *Tahkiku Teveccübi'l-Beydâvî fî Sûrati'l-Burûc* [İ.Ü. Merkez AY 3674]. 2. *Tahkiku Cevâbi's-Sa'dî an İ'tirâdi Sâhibi'l-Keşf ale'l-Kâdî* [İ.Ü. Merkez AY 3674]. 3. *Hâşiye alâ Tefsîri Sûrati'l-İhlâs li'bnî Sînâ* [İ.Ü. Merkez AY 3674; Çelebi Abdullah 273]. 4. *el-Muhâkeme beyne Ârâi'l-Muhakkikîn fî Sûrati'l-En'âm* [İ.Ü. Merkez AY 3674]. 5. *Ta'lîka alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Antalya 885; Atıf 2788].

29. Ahmed Hafid-i Sinan

1. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [Reşid 1045].

30. Ahmed Rumi

Ahmed b. Seyyid b. Kund er-Rumî
1. *Esrârü'l-Fâtîha* [Şehid Ali 41].

31. Ahmed Rûmî 1041/1631

Ahmed b. Mehmed el-Akhisarî [Keşf, II.1590, n.2; Hediye, I.157; Bursalı, I.26; Kehhâle, II.83; Nüveyhid, I.74].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri Ebissuud*.

32. Ahmed Rüşdi Paşa 1315/1897

Ahmed Rüşdi Paşa el-Kedosî [Bursalı, II. 213].
1. *Terceme-i Hikmetü'l-Beyan fî Sûrati'r-Rahman* [İst. 1305/1888, Ebuz-ziya Mtb.].

33. Ahmed Said

el-Hac Ahmed Said
1. *Şerhu Tefsîri'l-Fâtîha min Tefsîri'l-Beydâvi* [İzmir Milli 1243].

34. Akkirmanî 1174/1760

Mehmed b. Kefevî Hacı Hamid Mustafa el-Akkirmanî [Sicill-i Osmanî, IV. 245; Hediye, II. 332; Osmanlı Müellifleri, I. 214; Suppl., II. 660; Kehhâle, XII. 27-28; Nüveyhid, II. 638].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Topkapı-Emanet 603 (mlf. hattı)]. 2. *Tefsîru Sûrati'n-Nebe* [Topkapı-Emanet 603].

35. Aksarayî

Muhammed b. Mahmud el-Aksarayî
1. *er-Risâletü'l-Kevseriyye fî Beyâni Te'vilî Esrâri'l-Kur'an* [Laleli 686; Düğümlü 63]. 2. *er-Risâletü'n-Nasriyye* [Laleli 686]. 3. *er-Risâletü'r-Rahmiyye* [Laleli 686]. 4. *Sâd Kelime* [Hacı Mahmud 3815]. 5. *Tefsîru Ba'di's-Süver* [Hacı Mahmud 286]. 6. *Tefsîru't-Te'vil* [Hacı Mahmud 4457]. 7. *Te'vilât min Sûrati'l-Fâtîha ve Sûrati'd-Dubâ ilâ Sûrati...* [Tahir Ağa 142].

36. Alaaddin Çelebi 857/1453

Alaaddin Ali b. Hüseyin el-Amasî [Bursalı, I.354].
1. *Tefsîr-i Süre-i Yâsin* [Tire-Necip Paşa 58; İbrahim 452]. 2. *Tefsîr-i Fâtîha* [Fatih 282].

37. Alaaddin Semerkandî 860/1456

Alaaddin Ali b. Yahya es-Semerkandî [Şakaik, 83; Mecdî, 102; Kehhâle, VI-II.261].
1. *Bahrü'l-Ulum fî Tefsîri'l-Kur'an* [DİA, IV.517-18; Esad 68, H. Hüsnü 55, Kılıç Ali 106-109, Laleli 98, İzmir 42].

38. Âlî 1008/1600

Gelibolulu Mustafa Âlî b. Ahmed b. Abdülvahhab [Atsız, Ali Bibliyografyası, İst. 1968; Mustafa İsen, Gelibolulu Mustafa Ali, Ank. 1988, 1-28; Mehmet Şeker, "Gelibolulu Mustafa Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti", DUIFD, I.159-172].
1. *İzzetü'l-Asr fî Tefsîri Sûrati'n-Nasr* [Topkapı-Revân 201].

39. Ali Aksarayî

Ali b. Arif el-Aksarayî
1. *er-Risâletü'l-Kadriye (Tefsîrü Sûrati'l-Kadr)* [Millî 3].

40. Ali Birgivi 1185/1771

Ali Efendi el-Birgivi [Bursalı, I. 368; Bilmen, II. 535].

1. *Terceme-i Tefsîri'l-Beydâvi* [Bursalı, I. 368].

41. Ali Efendi

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Beyazıt-Veliyyüddin 81].

42. Ali el-Müfti

1. "Abese ve tevellâ" *Suresinin Tetkiki* [Hacı Mahmud 336].

43. Ali Erbili

Ali b. Mustafa el-Erbili

1. *Tefsîru Sûrati "İzâ câe nasrullâh..."* [İ.Ü. Merkez AY 2202].

44. Ali es-Sühranî

1. *Hulâsatü't-Tefsîr* [Bağdath 168 (1208)].

45. Ali Kuşçu 879/1474

Alaaddin Ali b. Muhammed el-Kuşî [İA, I.231-32; DİA, II.408-10; M. Cunbur, Ali Kuşçu Bibliyografyası, Ank. 1974].

1. *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Keşşaf li't-Teftâzânî* [Veliyyüddin 3244; Carullah 201/2, Şehid Ali 318/4, 320/2, Şehzade Mehmed 6].

46. Ali Vehbi

Ali Vehbi b. Ahmed el-Konevî

1. *et-Tefsîru'l-Hamidiyye (Ebassu'l-Havâs alâ Sûrati'l-İhlâs)* [İ.Ü. Merkez AY 4856 (1315)].

47. Ali Yekta 1327/1910

İstanbulu Ali Yekta [Bursalı, II. 59-60; Huzur Dersleri, II. 288; Bilmen, n. 451].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Beled*. 2. *Tefsîru Sûrati'r-Rahman*.

48. Allâmek 1046/1635

Mehmed b. Musa el-Bosnevî [Vekayi, I.29-30; Hulâsa, IV.302; Hediyye, II.278; Bursalı, I.360; Bilmen, 358; A'lâm, VII.119; Kehhâle, VIII.341; Nüveyhid, II.643].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Şehid Ali 235, 236; Vahit Paşa 25; Kılıç Ali 149; Damad İbr. 217; Selim Ağa 111; Topkapı-III. Ahmed 198, 232; İ.Ü. Merkez AY 563]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Feth* [Gazi Hüsrev 1318; Esad 108; Şehid Ali 2741; Atıf 184]. 3. *Şerhu Tefsîri Sûrati'l-Kehf* [Ayasofya].

49. Altıparmak 1033/1624

Çıkrıkçızade Altıparmak Mehmed b. Mehmed el-Üskübî [Ataî, 758-59; Fezleke, II.64; Bursalı, I.212-13; GAL, II.444; Suppl., II.661; Kehhâle, XI.192].

1. *Tefsîr-i Sure-i Yusuf* [Belediye-M. Cevdet K.241; Topkapı-Yeniler 2071]. 2. *Ta'lika alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Serez 3880/10]. 3. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi*.

50. Altunuçokzade 1183/1769

Abdullah b. Mehmed Ağa el-İstanbulî [Silku'd-Dürer, III. 106-07; Tekmile, 12; Sicill-i Osmanî, III. 384; Hediyye, I. 485; Huzur Dersleri, II. 123-

24; Kehhâle, VI. 110; Nüveyhid, I. 325].

1. *el-Cem'u'l-Hâvî fî Şerhi Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî* [İdah, I. 139, 344; Halet 33; Veliyyüddin 306, 307].

51. Âmidî

Seyyid Hafız Abdurrahman el-Âmidî

1. *Tefsîru Sûrati'l-Kadr* [Topkapı-Hazine 33 (mlf. hattı)]

52. Âmidî 1210/1795

Ali b. Muhammed el-Hazurî el-Âmidî [Hediyye, I. 772; Kehhâle, VII. 190; Nüveyhid, I. 386-87].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîba*.

53. Ankaravî

Mustafa b. Muhammed el-Ankaravî

1. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [Hafid 479 (1027 h.)].

54. Ankaravî 1041/1632

İsmail Rusuhî Dede b. Ahmed el-Bayramî el-Ankaravî [Erhan Yetik, "Ankaravî İsmail Rusuhi", DİA, III.211-13; a.mlf., İsmail Ankaravî'nin Hayatı Eserleri ve Görüşleri, İst. 1992].

1. *el-Fütûhâtü'l-Ayniyye (Fütûhât-ı Ayniyye)* [İst. 1328].

55. Antakî 1101/1690

Mustafa b. Hacı Hasan el-Antakî [Vekâyi', II. 24-25; Hediyye, II. 443; Bursalı, I. 314; Bilmen, n. 381; Kehhâle, XII. 252].

1. *Hâşiye alâ Cüz'i'n-Nebe li'l-Beydâvî* [Esad 244].

56. Antalî

Yusuf b. Cemaleddin b. Hasan el-Arabi

1. *Risâle alâ Keşfi'l-Keşşâf* [Nurosmaniye 4909].

57. Arabzade

Abdurrahman b. Muhammed

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Amcazade 58 (1097 h.)].

58. Arabzade

Arabzade Kadı Muhammed b. el-Vaiz Muhammed el-Antaki

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Amcazade 58 (1097 h.); Atıf 325; Ayasofya 323; Damad İbr. 218; Şehid Ali 316; Millet-Feyzullah 146 (1088 h.); Süleymaniye 173]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîba* [Hacı Mahmud 6380 (1259 h.)].

59. Arapzade 965/1562

Muhammed b. Muhammed [Kehhale, XI. 242; İdah, I. 141; A'lam,?]]

1. *Hâşiye ala Tefsîri'l-Beydavî*

60. Arifî

Ahmed Paşa

1. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîba* [Hafid 9 (1144 h.)].

61. Atpazarî 1102/1691

Şumnulu Atpazarî Şeyh Seyyid Osman Fazlı b. Fethullah [Vekâyi', II. 90; Siccill-i Osmani, III. 421; Hediyye, I. 657-58; Bursalı, I. 15-16; Kehhâle, VI. 268; Yıldız, Brüsevi, 23-39; Nüveyhid, I. 344].

1. *Mir'ātu Esrâri'l-İrfân alâ Y'câzi'l-Beyân* [Demir, 59-61; Atf 334, 364; Ragıb Paşa 162].
62. **Atûfi 948/1541**
Hayreddin Hızır b. Mahmud b. Ömer el-Atûfi el-Merzifonî [DİA, IV.99-100].
1. *Hâşiye ale'l-Keşşaf* [Şehid Ali 263; Yeni Cami 144/1 (Nebe cüz'ü); Aşır 45; Veliyyüddin 394; Beyazıt 7050]. 2. *Müşahedetü Envari't-Tenzil ve Mücahedetü Esrari't-Te'vil* [Fatih 280, 289/1; Topkapı-III. Ahmed 146; İ.Ü. Merkez AY 4404].
63. **Ayasuluğ Çelebisi**
Mehmed b. Kadı Ayasuluğ [Bursalı, II. 16-7; Mecdi, 117; Aydın Müellifleri, 102-3]
1. *Haşiyetü Tefsîri'r-Razi*.
64. **Aydî**
Mahmud b. Nurullah Er-Ruşeni
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Reşid 63].
65. **Ayşî 1016/1607**
Ayşî Mehmed b. Mustafa et-Tirevî [Hasan Güleç, "Ayşî Mehmed Efendi", DİA, IV.287].
1. *Tefsîru'l-Kur'an* [Keşf, I.454].
66. **Baba Nimetullah 920/1514**
Baba Nimetullah b. Mahmud b. Mahmud en-Nahcivanî [SÜİFD, I.61-76, Konya 1985].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*. 2. *el-Fevatihu'l-İlahiyye ve'l-Mefatihü'l-Gaybiyye el-Mudihatu li'l-Kelimi'l-Kur'aniyye ve'l-Hikemi'l-Furkaniyye* [SÜİFD, I.66-76; Ramazan Bayhan, Nimetullah b. Mahmud Nahcivani ve el-Fevatihü'l-İlahiyye ve'l-Mefatihü'l-Gaybiyye Adlı Tefsîri, Kayseri (YLT, Er-ciyes Ün. Sosyal Bil. Ens.); Yaşar Kurt, Nimetullah Nahcivani ve Tasavvufi Tefsîri, Samsun (YLT, 19 Mayıs Ün. Sosyal Bil. Ens.)].
67. **Babazade 994/1585**
Babazade Mehmed b. Abdullah el-Larendevî [Ataî, 288-89; Sicill-i Osmanî, IV.125; Hediye, II.258; Bursalı, I.256; Bilmen, 340; Nüveyhid, II.562; Şerhu's-Sudur, 194a].
1. *Ta'likât fi't-Tefsîr*.
68. **Bahaddinzade 952/1549**
Muhyiddin Mehmed b. Bahaüddin b. Şeyh Lütfullah el-Bayramî [Şakaik, 432-34; Mecdi, 427-29; Şezerat, VIII, 293-94; Sicill-i Osmanî, IV, 344; Hediye, II, 238; Bursalı, I, 41-42; A'lam, VI, 60; Kehhâle, IX, 120-21; Nüveyhid, II, 505].
1. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* [Şezerat, VIII, 294].
69. **Bahşî**
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Keşşaf* [Şehid Ali 315].
70. **Bahşî Halife 930/1521**
Akbilek Bahşî Halife el-Amasî [Şakaik, 413; Mecdi, 411; Bursalı, I.211; Kehhâle, III.390].

1. *Mirâcu'l-Ulâ fî Tefsîri Sûrati'l-İsrâ* [Bursalı, I.211].

71. Balızade Mustafa

1. *Hâşiye alâ Hâşiyeti's-Sa'di alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Beyazıt-Veliyyüddin 302].

72. Bayezid Halife 922/1516 >

Bayezid Halife b. Abdillâh er-Rumî [Muhyî, Daire-i Cihannüma, İ.Ü. Merkez TY 1533; Şakaik, 368; Mecdî, 371; Keşf, I, 455, 980, II, 1180; Sicill-i Osmanî, II, 7; Hediyye, I, 270; Bursalı, I, 40; Bilmen, n. 298; Peremeci, s. 178; Kehhâle, III, 38; Nüveyhid, I, 105; DİA, V, 242].

1. *Secenceli'l-Ervâh ve Nukûşu'l-Elvâh* [Keşf, I, 455, II, 980; Demir, 111-13; Halet 3, 8/1]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

73. Bayramîzade 1000/1593

Şeyhülislam Zekerîya Milî b. Ankaralı el-Bayramî [Ataî, 322-24; Hulâsa, II, 173; Devha, 34-35; Sicill-i Osmanî, II, 427; Hediyye, I, 374; Bursalı, I, 321; Kehhâle, IV, 181; Nüveyhid, I, 196; Altınsu, 45-46].

1. *Tefsîru'l-Fatiha*. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Bursalı, I, 321].

74. Bedreddin Halife 956/1549

Bedreddin Mahmud b. Abdullâh el-Aydinî [Şakaik, 518; Mecdî, 507; Bursalı, I.252; Kehhâle, XII.176].

1. *Tefsîru'l-Kur'an*.

75. Behlevan

Alaaddin Ali Behlevan

1. *Hâşiye ale'l-Keşâf* [Köprülü-Fazıl Ahmed 203-204 (mlf. hattı, Bursa, 981 h.); Nurosmaniye 420; Beyazıt 700; Millet-Feyzullah 152-154; Yeni Cami 145; Carullah 215].

76. Berdeî 928/1522

Muhyiddin Mehmed b. Mehmed b. Mehmed el-Berdeî [Şakaik, 402-3; Mecdî, 455-56; Hediyye, II.229; Kehhâle, XI.272; Peremeci, 126].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Keşf, 190, İdah, I.139].

77. Bereketzade 1336/1918

Bereketzade İsmail Hakkı b. Hasan Basri b. İsmail Hakkı [O. Keskiöğlü, Fikir Hareketleri, 150; M. Okuyan, "Bereketzade İsmail Hakkı", DİA, V. 490-91].

1. *Envar-ı Kur'an* [Bir kısmı Sırat-ı Müstakim, bir kısmı da Kelime-i Tayyibe dergilerinde, daha sonra 1331'de kitap halinde neşredilmiştir].

78. Bergamavî 1014/1605

Şeyhzade İbrahim b. Kara Mustafa el-Bergamavî [Ataî, 508-9; Metin Yurdagür, "Bergamalı İbrahim", DİA, V.495-96].

1. *Ta'likât fî't-Tefsîr*.

79. Beypazarî 1050/1641

Muslihuddin Beypazarî [Bursalı, I.257; Bilmen, 363].

1. *Tefsîru'l-Beypazarî* [Keşf, I.444; Mecelletü'n-Nisab, 145b].

80. Bıçakçızade Cemal Efendi

1. *Tefsîr* [Fatih 249].

81. Birgivi 981/1573

Muhyiddin Mehmed b. Pir Ali el-Birgivi [K. Kufralı, "Birgivi", İA, II.634-35; Atsız, Birgili Mehmet Efendi Bibliyografyası, İst. 1966; A. T. Arslan, Birgivi ve Arap Dilindeki Yeri, İst. 1992].

1. *el-Mukaddimetü't-Tefsiriyye* [Topkapı-Revan 192; İ.Ü. Merkez AY 1913, 2223; Esad 69; Atf 175; Topkapı-Emanet 556; Yaşar Düzenli, İmam Birgivi ve Tefsirdeki Metodu, İst. 1987 (YLT, Marmara Ün. Sosyal Bil. Ens.)].

2. *Absenu'l-Kasas (Tefsiru Sürati Yûsuf)* [İ.Ü. Merkez AY 4139].

82. Birgivîzade 919/1513 Muslihuddin Mustafa b. Abdullah [Şakaik, 295; Mecdi, 312; Hediyye, II.433; Kehhâle, XII.261; Peremeci, 126].

1. *Hâşiye alâ Tefsiri'l-Beydâvi li-Tefsiri Sürati'l-Kadr* [Şehid Ali 317; Veliyyüddin 269].

83. Bitlisi 900/1492

Hüsameddin Ali el-Bitlisi [Kehhale, VII.131; Bursalı, I.58; Keşf, 1514; Hediyye, I.738].

1. *Cami'u't-Tenzil ve't-Te'vil (İşaratü Münzili'l-Kitab)* [M.Ü.İlh-Genel 6816 (Fatıha-Bakara); Şehid Ali 109].

84. Bosnevî Hilmi Baba

Bosnevî Hilmi Baba b. Hüseyin et-Taşlıcevi

1. *Fethu'l-Esrâr ve'l-Müşkilât alâ Rûhi'l-Beyân bi'l-İşârât* [Damad İbr. 132 (mlf. hattı)]. 2. *Tefsiru Sürati ve'd-Duhâ* [Damad İbr. 137 (mlf. hattı)]

85. Bostan Çelebi 977/1569

Bostan Mustafa b. Pir Ali et-Tirevi [Ataî, 129-32; Hediyye, II.435-36; Bursalı, I.253; Kehhâle, XII.280-81].

1. *Hâşiye alâ Tefsiri'l-Beydâvi* [Keşf, 191, 450; Darulmesnevî 59; Yozgat 48; Esad 14; Çorlulu Ali 52; Tire-Necip Paşa 49 (En'âm); Karaçelebizade 25; Süleymaniye 171; Hekimoğlu 86; Reisülküttap 68; Yozgat 48; Hamidiye 130 (En'âm); Atf 294; Bursa-Hüseyin Çelebi 90 (En'âm)].

86. Burdurî 1269/1853

Halil el-Göhlisari el-Burdurî [Hediyye, I. 356; Bursalı, I. 300; Bilmen, n. 432; Kehhâle, IV. 122].

1. *Ta'likât alâ Tefsiri'l-Beydâvi*. 2. *Hâşiyetu'n-Nüveyri*.

87. Burhaneddin Haydar 820/1418 (~830/1428)

Burhaneddin Haydar b. Muhammed el-Havvafi el-Herevi [Buğye, I, 549; Şakaik, 29; Şezerat, VII, 145; Kehhâle, IV, 92; Nüveyhid, I, 165]

1. *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Keşaf* [Şakaik, 59].

88. Bursevî İsmail Hakkı 1137/1725

Şeyh İsmail Hakkı b. Mustafa b. Bayram Çavuş b. Şah Hüdebende el-Celveti el-Bursevi [Rûhu'l-Beyân, I. c. sonu, 45-48; Vekâyi', II. 683; Kevseri, "Müellifu Rûhu'l-Beyân", Makâlât, 482-86; Sakıp Yıldız, Türk Müfessiri İsmail Hakkı Bursevî Hayatı Eserleri ve Rûhu'l-Beyân Tefsiri, ??, 1-385].

1. *Rûhu'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân* [Bursa-Genel 12-27 (mlf. hattı); Sakıp Yıldız, Türk Müfessiri İsmail Hakkı Bursevî Hayatı Eserleri ve Rûhu'l-Beyân Tefsiri, 386-652 (basılı değil), a.mlf., İsmail Hakkı Bursevî, Sa Vie, Ses

Deuvres et la Methode dans Son Tefsîr Rûh al-Beyân, Paris 1972, Basılmamış Dr. tezi.]. **2.** *Ta'lika alâ Evâilî Tefsîri'l-Beydâvî* [Bursa-Genel 31 (mlf. hattı 1127/1715)]. **3.** *Şerh ale'l-Cüz'i'l-Abîr li'l-Kâdî el-Beydâvî* [Bursa-Genel 28-30 (mlf. hattı 1137/1725)]. **4.** *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha* [DTCF-İ.S. Sencer 1889/1]. **5.** *Tefsîru Sûrati Yâsîn* [İst. 1316]. **6.** *Tefsîru Sûrati'l-Asr* [Atf 1496, vr. 108b]. **7.** *Tefsîru Sûrati Yûsuf* [Bursa-Genel 17709]. **8.** *Tefsîru Sûrati'z-Zelzele* [Atf 1496, vr. 155b]. **9.** *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs* [Atf 1504].

89. Bûkaîzade 1183/1769

Katar Meşayihî Veliyyüddin b. Bûkai Halil el-İstanbulî [Hediyye, II, 501; Bursalı, I, 46; Suppl., II, 946; Bilmen, n. 407; A'lâm, VIII, 118; Kehhâle, XIII, 118; Nüveyhid, 720].
1. *el-Abadisul-Erbein fî Fedaili Sûrati'l-İhlâs* (veya *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs*) [İdah, I, 306; Bursalı, I, 46].

90. Cabirî 1008/1600

Ahmed b. Ruhullah b. Nasıruddin el-Ensarî el-Cabirî [Fezleke, I.?: Hulâsa, I.189; Hediyye, I.152; A'lâm, I.126; Kehhâle, I.224; Nüveyhid, I.37-8].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*. **2.** *Tefsîru Sûrati'l-Kadr*. **3.** *Tefsîru Sûrati Yûsuf* [Laleli 174; Tire-Necip Paşa 70]. **4.** *Tefsîru Sûrati Hûd* [Serez 50, 250]. **5.** *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha* [Demir, 130-32; Esad 91/4].

91. Carullah Veliyyüddin 1151/1738

Carullah Veliyyüddin b. Mustafa Yenişehrî [Tekmile, 151-53; Sicill-i Osmanî, IV. 613; Hediyye, II. 501; Bursalı, I. 267; Suppl., II. 854; Bilmen, n. 397; A'lâm, VIII. 118-19; Kehhâle, XIII. 168; Nüveyhid, II. 270].
1. *Hâşiye alâ Hâşiyeti Tefsîri'l-Beydâvî li'l-İsam* [Fatih 5355; Yazma Bağ. 1961].

92. Cemal Halife 933/1527

Cemaleddin İshak b. Mehmed el-Karamanî [Şakaik, 370-71; Mecdî, 372-74; Hediyye, I.202; Bursalı, I.51; GAL, II.431; Suppl., II.641; Kehhâle, II.236].

1. *Tefsîru'l-Kur'an (Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî)* [Laleli 266-271; Yozgat 44; Selim Ağa 131; Kılıç Ali 110; H. Halid 23; İ.Ü. Merkez 2248; Milli 121; Beşir 23; Yazma Bağ. 4064].

93. Cemaleddin Aksarayî 791/1388

Cemaleddin Muhammed b. Muhammed el-Aksarayî [Müslüman Alimler, 425-28].

1. *Hâşiye ale'l-Keşşâf*. **2.** *İtirâdât alâ Şerhi'l-Keşşâf li-Kutb et-Tahtânî* [Fatih 577; Carullah 208].

94. Cemalî

Hürrem Cemalî el-Karamanî

1. *Tefsîr-i Baz-ı Süver-i Kur'âniye* [Selim Ağa-Hüdaî 137].

95. Cennet Mehmed 1075/1664

Tophaneli Fenayî Cennet Mehmed b. Katib İshak Çelebi [Sicill-i Osmanî, II. 88; Bursalı, I. 54].

1. *Ta'likât alâ Ba'di't-Tefasir*.

96. Cerrahzade

Muhammed

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Keşşâf* [Şehid Ali 315].

97. Çelebi Halife 899/1494

Çelebi Halife Mehmed b. Mehmed el-Cemalî el-Halvetî [Şakaik, 267-9; Mecdî, 284-6; Bursalı, I.51-3; Kehhâle, XI,203].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Fatiha* [Bursalı, I.51-2; Tahir Ağa 142/2; Belediye-Osman Nuri 71, 299, 914]. 2. *Tefsîru Sûrati'd-Duba ile'n-Nas* [Tahir Ağa 142/2, İ.Ü. Merkez AY 5021; Belediye-Osman Nuri 71, 299, 914].

98. Çömez Kadı 1091/1680

Çömez Kadı Ahmed b. Cafer b. Abdülfettah es-Silifkevî [Vekâyi', I. 476-77; Hediyye, I. 163; Bursalı, I. 269; Bilmen, n. 377; Kehhâle, I. 182; Nüveyhid, I. 83].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Furkan*.

99. Çukadarzade 1308/1890

Hacı Keşfi Mustafa el-Yozgadî [Bursalı, I. 58-59; Aydın Müellifleri, 121-123; Bilmen, n. 444].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

100. Dakik Hamidî 1054/1644

Abdurrahman b. Sadreddin b. Bedreddin el-Hamidî el-Bayramî

1. *Tefsîru Câmî'i'l-Vecîzeyn* [Topkapı-Emanet 613 (mlf. hattı)]

101. Davud Kayserî 751/1350

Şerafeddin Davud b. Mahmud b. Muhammed el-Kayserî [İslam Medeniyeti, IV/3,61-83].

1. *Şerhu'l-Besmele mine't-Te'vilâti'l-Kâşâniyye* [Damad İbr. 116/2, Carullah 2061/3, Esad 1693/16, Fatih 141/2, Hekimoğlu 49/2, Bayezid 517/1, Haraçoğlu 65/2; Konya 86;].

102. Debbâğzade 1114/1702

Şeyhülislam Mehmed b. Debbâğ Mahmud [Vekâyi', II. 188-89; Devha, 73-74; Sicill-i Osmanî, IV. 201; Hediyye, II. 307; GAL, II. 430; Suppl., II. 640; A'lâm, VII. 89; Kehhâle, XI. 313; Nüveyhid, II. 634].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

103. Dede Ömer Ruşenî

Dede Ömer er-Ruşenî el-Aydinî

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Giresun 3569; Millet-Ali Emiri 4670].

104. Defterdar Ebulfadl 982/1576

Ebu'l-Fadl Mehmed b. İdris el-Bitlisî [Sehi, Tezkire, 78-79; Sicill-i Osmanî, I, 171; Bursalı, III, 8-9; TA, XIV, 289; Osmanlı Tarihi Yazarları, 85-86; M. Bayraktar, Bitlisli İdris, 12-14].

1. *Tercemetü Tefsîri'l-Mevahibi'l-Âliyye* [İdah, II, 228; Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 114; Amasya 157].

105. Demirtaş

Muhammed Demirtaş el-Muhammedî

1. *Tefsîru's-Seb'i'l-Mesâni* [İ.Ü. Merkez AY 3919].

106. Dersiâm İsmail

Dersiâm İsmail Hafid-i Şeyh Mehmed
1. *Tevilatü'l-Fâtıha* [Beyazıt 320].

107. Derviş Ali Maraşî

Ali b. Muhammed el-Maraşî
1. *Tefsîru Sûratü'l-Mülk* [Zeytinoglu 85, Şehid Ali 314].

108. Devrekî

Mahmud b. Yakub ed-Devrekî
1. *Hâşiye ale'l-Keşşâf* [Yazma Bağ. 23].

109. Ebu İshakzade 1236/1821

Ataullah Mehmed b. Şerif Mehmed el-İstanbulî [Sicill-i Osmanî, II. 479; Hediyye, II. 356; Bursalı, I. 3773; A'lam, IV. 269; Kehhâle, X. 294].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Bursalı, I. 377].

110. Ebu Said Hadimî 1176/1763

Ebu Said Mehmed b. (Mehmed b.) Mustafâ b. Osman el-Hadimî [Bursalı, I. 296-98; GAL, II. 351; Suppl., II. 434, 663-64; Kehhâle, XI. 213, 301, XII. 31, 238; Veli Ertan, "Mevlana Müfti Ebu Said Muhammed Hadimi", Diyanet Derg., XXIV/3 (1988), 89-94].
1. *Hazainü'l-Cevahir ve Mehazinu'z-Zavahir* [İst. 1261]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri Sûrati'l-İhlâs li'bni Sînâ* [Reşid 1017, 1032]. 3. *Tefsîru Sûrati'l-Enfâl* [Konya 181]. 4. *Risâle fi Tefsîri Sûrati'n-Nâziât* [Reşid 1017].

111. Ebubekir Âmidî 1190/1776

Küçük Ahmedzade Ebu Bekir el-Âmidî [Bursalı, I. 240].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

112. Ebussuud 982/1574

Ebu's-Suud Mehmed b. Yavsi Mehmed b. Mustafa el-İmadî [M.C. Bay-sun, "Ebussuud Efendi", İA, IV.92-9; A. Aydemir, Ebussuud Efendi ve Tefsîrdeki Metodu, Ank. ty, 1-23; Ebussuud Efendi, Ank. 1989, 1-21].
1. *İrşadu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim* [Zehebi, I.346-51; Aydemir, Ebussuud Efendi ve Tefsîrdeki Metodu, 86-257; Cerrahoğlu, II.333-51]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri Fatihati'l-Kitab* [Topkapı-III. Ahmed 185]. 3. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [Suppl., II.651]. 4. *Tefsîru Sûrati'l-Bakara* [Suppl., II.651].

113. Egribozi

Ali İrfan
1. *Tefsîr* [Yazma Bağ. 25 (1341 h.)].

114. Eğribozi

Abdülvehhab el-Hanefî
1. *Tefsîru Sudûr* [İ.Ü. Merkez AY 2269 (1180 h.)].

115. Elmalîğî

Ebu Muhammed Şerefüddin b. Nizamuddin
1. *Hakâiku'l-Keşşâf* [Köprülü-Fazıl Ahmed 202].

116. Eşrefzade Ahmed İzzeddin 1153/1740

İzzeddin Ahmed b. Eşref-i Sani Mehmed b. Şeyh Lütfullah el-Kadirî el-Bursevî [Tennurizade, Hediyyetü'l-Fukara, H. Mahmud 4640, 10b-21a;

Hadika, II. 68-69; Sicill-i Osmanî, I. 389; Hediyye, I. 173; Bursalı, I. 126; Sefine, I. 105-06; Bilmen, n. 398; Kehhâle, II. 80; Nüveyhid, I. 76; TA, XV. 377; TYDK, III. 719-20 (266)].

1. *Enisü'l-Cenan fi Tefsiri'l-Kur'an* [Bursa-Genel 976 (mlf. hattı)].

2. *Tefsiru Sûrati Yusuf* [Bursa-Genel 992 (mlf. hattı)].

117. Eşrefzade Bursevî 1202/1788

Eşrefzade Necibuddin Abdülkadir b. İzzeddin Ahmed el-Kadirî el-Bursevî [Sicill-i Osmanî, I. 389; Hediyye, I. 604; Bursalı, I. 129; Sefine, I. 107-08; Kehhâle, V. 281; İAA, XVIII. 15-17]

1. *Zübdetü'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an* [Bursa-Genel 994-996 (I-III, mlf. hattı); Orhan 217-218]. 2. *Muhtasarü Zübdetü'l-Beyan* [Bursa-Genel 997-998 (I-II, mlf. hattı)].

118. Eyyübî 1252/1836

Abdullah b. Mehmed Salih b. İsmail el-Eyyübî [Sicill-i Osmanî, III. 396; Hediyye, I. 489; Bursalı, I. 379-81; Mu'cemu'l-Matbu'at, 502; Bilmen, 424; A'lam, IV. 131; Kehhâle, VI. 123; Nüveyhid, I. 326].

1. *Tefsiru Sûrati'l-Feth*.

119. Ezelîzade 972/1565

Ezelîzade Abdurrahman b. İbrahim el-Konevî [Ataî, 507; Hediyye, I.545; Kehhâle, V.114].

1. *Babru'l-Ulum fi Tefsiri'l-Kur'an* [İdah, I.165].

120. Faik Süleyman Efendi

1. *Sure-i Fecr Tefsiri* [I.Ü. Merkez TY 7319].

121. Fenarîzade

Yusuf Bali b. Mehmed Efendi

1. *Fevaid fi Letaif Kavli'l-Keşşâfi'n-Zelü'l-Kur'an* [Beyazıt-Veliyyüddin 3253].

122. Fenarîzade 954/1547

Muhyiddin Mehmed b. Ali b. Yusuf Bali b. Molla Fenarî [Şakaik, 384-85; Mecdî, 387-89; Devha, 22-23; Bursalı, II.18; Altınsu, 25-27; Kehhâle, XI.73].

1. *Tefsiru'l-Kur'an*.

123. Ferruh İsmail 1256/1840

Ortaköylü Ferruh İsmail [Sicill-i Osmanî, IV, 14; Bursalı, I, 394-95; Kı- rım Müellifleri, 18-19; Bilmen, n. 427].

1. *Tefsiru'l-Mevakib Tercemetü'l-Mevahib* [İst. 1320-21, 1323-24].

124. Fevrî 978/1570

Ahmed b. Abdullah Fevrî ed-Dracî [Ataî, 142-43; Bursalı, I.392-93; Keh- hâle, I.297].

1. *Ta'likât alâ Tefsiri'l-Beydâvî*.

125. Feyzi Efendi

1. *Tefsiru Sûrati'l-Fâtiha* [Antalya 2578 (1642)].

126. Feyzî Hasan 1102/1691

Sımkeş Hasan b. Abdullah el-İstanbulî [Vekâyi', I. 37-42; Bursalı, I. 139].

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

127. Feyzullah Efendi 1115/1703

Şeyhülislam Seyyid Feyzullah b. Pir Mehmed b. Mehmed el-Erzurumî [M. Serhan Tayşi, “Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi ve Feyziye Medresesi”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 23 (Nisan 1983), 9-100].

1. *Hâşiye alâ Hâşiyeti Tefsîri'l-Beydâvî*. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İ.Ü. Merkez AY 2120; Çorum İl Halk 142].

128. Galatalı 1005/1596

Galatalı Mehmed b. İbrahim [Bursalı, I, 390; Bilmen, n. 348].

1. *Sure-i Yusuf Tefsîri*. 2. *Hud ve İbrahim Sureleri Tefsîri*.

129. Ganîzade Nâdirî 1036/1627

Cemaleddin Mehmed Nadiri b. Abdülğani b. Emir Şah [Ataî, 702-3; Riyadizade, 110; Fezleke, II.99, Sicill-i Osmanî, IV.152; Hediyye, II.275; Bursalı, II.349; Kehhâle, X.78].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Fatih 564 (mlf. hattı); Nuruosmaniye 400 (?); Topkapı-III. Ahmed 210]. 2. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Keşf, I.192; Damad İbr. 161/3; Millet-Ali Emiri 573].

130. Gazzîzade 1202/1787

Mustafa Nesib b. Ahmed el-Bursevî [Hediyye, II. 453; Bursalı, I.138; Bilmen, n. 415; Kehhâle, XII. 237; Nüveyhid, II. 674].

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

131. Gazzîzade 1247/1831

Gazzîzade Abdüllatif b. Mehmed b. Mustafa Nesib el-Bursevî [Hediyye, I. 618; Bursalı, I. 138; Bilmen, n. 421; Kehhâle, VI. 14; Nüveyhid, I. 302].

1. *Fütûhat-i Kenz-i Kur'an* [Orhan 211 (mlf. hattı). 219 (mlf. hattı), 220, 221; İ.Ü. Merkez TY 3226].

132. Göğsügür 1202/1788

Göğsügür Lütfullah b. Mehmed el-Erzurumî [Hediyye, I. 840; Bursalı, II. 12; Suppl., I. 546; Bilmen, n. 412; A'lam, V. 243; Kehhâle, VIII. 155; Nüveyhid, I. 447].

1. *Ramuzu't-Tabrir ve't-Tefsîr* [Halet 20; Halis Ören, Göğsügür Lütfullah Erzurumî (1202/1788) ve Ramuzu't-Tahrir Adlı Tefsîri, İst. 1995 (DrT, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Ens.)].

133. Gözübüyükzade 1253/1837

Davud b. İbrahim el-Kayserî [Hediyye, I. 41; Bursalı, II. 8-9; Mu'cemu'l-Matbuat, 1578; Bilmen, n. 425; Kehhâle, I. 54, 105; Nüveyhid, I. 21-22; Kayseri Uleması, 64].

1. *Tefsîru Cüz'i'n-Nebe'*. 2. *Terceme-i Sûrati'd-Duha ve'l-Kadr ve'l-Asr* [İst. 1287/1872].

134. Gurabzade

Abdürrahim b. Muhammed

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Köprülü-Fazıl Ahmed 184; Topkapı-III. Ahmed 187, Süleymaniye 58 (1686)].

135. Gurabzade 1099/1688

Gurabzade Ahmed en-Nasîh b. Abdullah el-Bağdadî [Hediyye, I. 164;

Bursalı, I. 239-40; Bilmen, n. 378].

1. *Tebareke ve Amme Cüzleri Tefsirinin Tercümesi*. 2. *Zübedü' Asâri'l-Mevâhib ve'l-Envâr* [İst. 1292-1294].

136. Gülşeni 940/1530

İbrahim b. Mehmed Gülşeni [Tahsin Yazıcı, Şeyh İbrahim Gülşeni Hayatı Eserleri ve Tarikatı, Ankara 1951; Muhyi Gülşeni, Menakıb-ı İbrahim Gülşeni, Thk. Tahsin Yazıcı, Ankara 1982].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Kadr* [Menakıb-ı Gülşeni, s.XIII, XVII].

137. Gürani

Zeynelabidin b. Yusuf el-Gürani

1. *Avârifü'l-Havâs fî Tefsîri Sûrati'l-Ihlâs* [Kılıç Ali 52]. 2. *Tefsîr-i Sure-i Yusuf* [Zeytinoglu 29 (1125 h.)].

138. Habib

Habib b. Ali b. İlyas

1. *Miftâhu'l-Fâtîha* [Ayasofya 1755, Antalya 91]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri Cüz'î'n-Nebe* [Antalya 92 (1678)].

139. Hacerzade 1311/1893

Ferecikli Hacerzade Receb [Bursalı, I, 318; Bilmen, n. 446].

1. *Tefsîru Sûrati't-Tatfîf*. 2. *Tefsîru Cüz'î'n-Nebe*. 3. *Vesiletü's-Saade alâ Sûrati'n-Nebe* [İst. 1287 (Mekteb-i Sanayi Mtb.); İst. 1305 (Şirket-i Hayriye-i Sahafiye); Dersaadet 1320 (Arif Ef. Mtb.)].

140. Hacı Ahmed 863/1459

Hacı Ahmed b. Seyyidî el-Bigavî [Bursalı, I.58].

1. *Esrâru'l-Fâtîha* [Şehid Ali 41].

141. Hacı Baba

Hacı Baba b. İbrahim et-Tosyavî [Şakaik, 209-10; Mecdî, 226; Bursalı, I.273].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [GAL, II, 223; Suppl., II, 312].

142. Hacı Emirzade 1204/1789

Hacı Emirzade Alim Mehmed b. Hamza el-Güzelhisarî [Hediyye, II. 265, 346; Bursalı, I. 362; GAL, II. 437; Suppl., II. 648-49; Bilmen, I. 416; Kehhâle, IX. 271; Nüveyhid, II. 525].

1. *Ezharu't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil* [Bayezid 249/11, 612; Aşir 4; Esad 3643; Beşir Ağa 140]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Ihlâs* [İ.Ü. Merkez AY 1784]. 3. *Tefsîru Sûrati'l-Felak* [Feyzullah 25]. 4. *Tefsîru'l-Kulâkul* [İ.Ü. Merkez AY 1784].

143. Hacı Evhad Şeyhi 1105/1694

Hüseyn b. Abbas el-İstanbulî [Vekâyi', II. 94-95; Sicill-i Osmanî, II. 143; Hediyye, I. 324; Bursalı, I. 62; Kehhâle, I. 153; İsimler Sözlüğü, 442].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

144. Hacı Hasanazade 911/1505

Muhyidin Mehmed b. Mustafa b. Hacı Hasan el-Camî [Şakaik, 158; Mecdî, 178-79; Bursalı, I273-74; Kehhâle, II.26].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İ.Ü. Merkez AY 2019/3 (En'am); Atf 294].

145. Hacı Paşa 826/1423

Celaluddin Hızır b. Hoca Ali b. Murad b. Hoca Ali b. Hüsameddin el-Aydinî [Şakaik, 52-3; Mecdî, 74; S. Ünver, Konyalı Hekim Hacı Paşa, İst. 1952, 3-7; Konyalı Hekim Hacı Paşa, Kayseri 1986].

1. *Mecme'u'l-Envar fî Cemi'i'l-Esrar* [Carullah 94, İ.Ü. Merkez AY 1794].

146. Haddadî 1236/1821

Hüseyn b. Mehmed el-Haddadî el-Bilecikî [Hediyye, I. 328; Kehhâle, IV. 47; Nüveyhid, I. 160].

1. *Mi'racu'd-Diraye* [İdah, II. 511]. 2. *el-Bedrü'l-Münir* [İ.Ü. Merkez AY 1191 (mlf. hattı, 1223/1810)].

147. Hadimî

Emin b. Muhammed

1. *Hâşiye alâ Tefsîri Sûrati'l-Iblâs* [Kasidecizade 671].

148. Hafid-i Kara Kemal

Seyyid Ahmed Hafid-i Kara Kemal

1. *Tefsîru Sûrati Elem Neşrah* [Atf 2791].

149. Hakim Şah 920/1514

Muhammed b. Mübarek [Şakaik, 331; Mecdi, 341; Hediyye, II.229; Kehhâle, XI.151, 170; Nüveyhid, II.610]

1. *Tefsîru'l-Kur'an*

150. Halebi 1124/1712

Ahmed b. Muhammed el-Halebi [Hediyye, I. 169; Silkü'd-Dürer, I. 175-81]

1. *Hâşiye ala Tefsîri'l-Beydavi* [Esad 205]

151. Hamid Efendi 1098/1687

Hamid b. Mustafa el-Aksarayî [Vekâyi', I. 536-37; Sicill-i Osmanî, III. 296; Hediyye, I. 496; Kehhâle, V. 73].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi ve Tefsîri'z-Zemahşeri* [Veliiyüddin 308].

152. Hamid Karsî 1291/1874

Hamid b. Abdullah el-Karsî [Hediyye, I. 261; Bursalı, I. 285; Bilmen, n. 436; Kehhâle, III. 179; Nüveyhid, I. 133].

1. *Tefsîru Sûrati Abese*.

153. Hammamîzade

Ali

1. *Tefsîr Sûrati Yâsîn* [İst. 1268; İst. 1273 (Mtb. Halili); İst. 1294 (Ahter Mtb.); İst. 1306 (Mtb. Amire)]. 2. *Tefsîr Sûrati ve'd-Duhâ* [Beyazıt-Genel 44344].

154. Hammamîzade

Cemal b. Ali

1. *Tefsîru Sûrati'r-Rahmân* [İ.Ü. Merkez AY 1872 (1261 h.)].

155. Hamza Darendevidî

1. *Hâşiye alâ Tefsîri Cüz'i'n-Nebe* [Antalya 837 (1113/1701)].

156. Hamza Karamanî 899/1493

Nureddin Hamza el-Karamanî [Şakaik, 100-1; Mecdî, 120-1; Hediyye, I.337].

1. *Takşîru't-Tefsîr fî't-Teyisir ve't-Tesyir* [Carullah 154, 188, Kadızade Mehmed 55, Şehid Ali 203, 317/4, Yozgat 49; Yazma Bağ. 1150; Beyazıt 477, 753; Süleymaniye 165 (Bakara-Âl-i İmran), 167; Atıf 288].
- 157. Hanefî Mehmed**
Mehmed el-Hanefî en-Nahcivanî
1. *Tefsîru's-Süveri'l-Kur'aniyye* [Milli 428].
- 158. Hanif İbrahim 1217/1802**
Hanif İbrahim b. Mustafa el-İstanbulî [Sicill-i Osmanî, II. 258; Hediyye, I. 39; Bursalı, I. 281-83; Kehhâle, I. 113; Nüveyhid, I. 22].
1. *Letâifu't-Tefsîr* [İdah, II. 403; Lala İsmail 19]. 2. *Tefsîru Seb'i Süver*.
- 159. Harirîzade**
Kemaleddin Muhammed b. Abdullah
1. *el-Mevridü'l-Hâs bi'l-Havâs fî Tefsîri Sûrati'l-İhlâs* [Haz.: Yakup Çiçek, İst. 1996 (M.Ü. İlh. Fak. Yay.); Hacı Mahmud 293].
- 160. Hasan Arif**
Seyyid Hasan Arif
1. *Tefsîr-i Sure-i Yûsuf* [Topkapı-Medine 25].
- 161. Hasan Çelebi 886/1481**
Bedreddin Hasan b. Muhammed Şah b. Molla Fenarî [Şakaik, 185-7; Mecdî, 204-6; Bursalı, I.272; Kehhâle, III.213-14].
1. *Hâşîye alâ Hâşiyeti'l-Keşşaf li's-Seyyid Şerif* [GAL, II.223; S, II.312].
- 162. Hasan Paşazade 1190/1776**
Karahisarlı Mehmed Said b. Seyyid Hasan Paşa [Sicill-i Osmanî, III. 32; Hediyye, II. 343; Bursalı, I. 327; Bilmen, n. 409; A'lâm, VI. 140; Kehhâle, X. 28; Nüveyhid, II. 532].
1. *Tefsîru Sûrati'z-Zilzâl*.
- 163. Hasan Raif XII/XVIII yy.**
Seyyid Hasan Raif
1. *Tefsîru Sureti Yûsuf* [Topkapı-Medine 25]
- 164. Hatibzade 901/1495**
Kastamonulu Muhyiddin Mehmed b. Taceddin İbrahim b. Hatib [Şakaik, 147-50; Mecdî, 166-71; Bursalı, I.294; Kehhâle, VIII.199].
1. *Hâşîye alâ Hâşiyeti'l-Keşşaf li's-Seyyid Şerif* [Atıf 174, 352, 353; Köprülü-Fazıl Ahmed 1606, 1610; Selim Ağa 136; Laleli 3712; Fatih 604; Carullah 202; Beyazıt 724; Amasya 23; Topkapı-III. Ahmed 224-225, 234; Topkapı-Medine 148]. 2. *Hâşîye alâ Envâri't-Tenzil*.
- 165. Hayrabolulu 971/1563**
Hayrabolulu Sıyami b. Veli [Sicill-i Osmanî, III, 236].
1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Bursalı, I, 336].
- 166. Hazık Mehmed 1167/1753**
Erzurumlu Hazık Mehmed [Tekmile, 250; Sicill-i Osmanî, II. 96; Bursalı, I. 280-81; Bilmen, n. 406].
1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.
- 167. Hızır Beg Babası**
1. *Tefsîr-i Sure-i Fâtîha-i Şerife* [Milli 1979]. 2. *Terceme-i Tefsîri's-Süver*

[Milli 1947 (1771 m.)].

168. Hızır Efendi 1086/1675

Hızır b. Mehmed el-Amasî [Hediyye, I. 347; Bursalı, I. 295; GAL, II. 424; Suppl., II. 631; Bilmen, n. 370; A'lâm, II. 307; Kehhâle, IV. 102; Nüveyhid, I. 172].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Amasya 2057].

169. Hilmî Muhammed

1. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [İst. 1288].

170. Himmetzade 1180/1710

Abdüşşekür b. Abdullah Abdi b. Bolulu Himmet el-Bayramî el-Üsküdarî [Sicill-i Osmanî, III. 337; Hediyye, I. 573; Bursalı, II. 314; Kehhâle, V. 233; Nüveyhid, I. 284].

1. *Tefsîru'l-Kur'ân* [Hediyye, II. 571].

171. Hoca Çelebi

1. *Hâşiye ale'l-Keşşâf* [Atıf 174].

172. Hoca Sa'deddin 1008/1599

Şeyhülislâm Muhammed b. Hasan Can

1. *Hâşiye ale'l-Beydâvî* [Yeni Cami 131].

173. Hocazade

Muhammed Vecih el-İzmirî

1. *İs'âfü'l-İthâf fî Muâveneti'l-Kâdî ve'l-Keşşâf* [Köprülü-M.Asım 7; Esad 3531].

174. Hocazade 1303/1885

Abdullah Enverî b. Abdurrahman el-Kilîsî [Hediyye, I. 442-43; Bursalı, I. 385-87; Bilmen, n. 441; Kehhâle, VI. 71-72; Nüveyhid, I. 314].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

175. Hocazade Mehmed 1024/1615

Şerif Mehmed b. Hoca Sadeddin el-Bursevî [Ataî, 575-77; Devha, 42-43; Altınsu, 54-55].

1. *Hulâsatu'r-Tebyin fî Tefsîri Sûrati Yâsîn* [Belediye-Osman Nuri 759; Milli 236; İ.Ü. Merkez TY 1677, 1753, 2245; Bursalı, I.337].

176. Hocazade Nurullah

Hocazade Nurullah el-Kestelî

1. *Hâşiye alâ Cüz'î'n-Nebe* [Afyon Gedik 17295].

177. Hoşnavî 1200/1786

İsa b. Ahmed b. Mikail es-Sehranî el-Hoşnavî [Hediyye, I. 812; İdah, I.306,307,309; Kehhale, VIII.19; Nüveyhid, I. 407].

1. *Tefsîru'l-Kur'an*. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Feth*.

178. Hüdayî 1038/1628

Sivrihisarlı Aziz Mahmud b. Fazlullah b. Mahmud el-Hüdayî [H. Kamil Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdayî ve Celvetiye Tarikatı, İst. ts., 13-120].

1. *Fâtiha ve İhlâs Sûreleri Tefsîri* [Beşir Ağa 1291].

179. Hüsam Çelebi

Feydullah b. Muhammed

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İ.Ü. Merkez AY 2104].
- 180. Hüseyin Arif**
1. *Absenü'l-Kasas* [İ.Ü. Merkez TY 1407 (1245 h.), 1814 (1185 h.), 2184, 2958 (1273 h.), 9734 (1256 h.); Selim Ağa 793].
- 181. Hüseyin b. Derviş Ali el-Kırmî**
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [H. Hüsnü 16].
- 182. Hüseyin Efendi**
1. *Tefsîr-i Sure-i İhlâs* [Selim Ağa-Hüdayi 79 (Atina, 1155 h.)].
- 183. Hüseyin Vassaf Efendi**
Hüseyin Vassaf Efendi
1. *Rûbu'l-Beyân'dan Yâsîn-i Şerif Tercümesi* (Ahmed Nazmi ile birlikte).
- 184. Hüz zamzade 1080/1669**
Mehmed b. Hoca Hüsam [Sicill-i Osmanî, IV, 179; Hediye, II, 294; Kehhâle, IX, 179; Nüvehyid, II, 511].
1. *Hâşiye ale't-Tefsîr* [Vekayi, I, 364; Sicill-i Osmanî, IV, 179].
- 185. İbn Arapşah 854/1450**
Ebu Muhammed Şihabuddin Ahmed b. Muhammed b. Abdullah [İbrahim Kafesoğlu, "İbn Arapşah", İA, V2, 698-701].
1. *Terceme-i Tefsîri-i Ebu'l-Leys* [İbrahim 129, Çelebi Abdullah 15, 16; Dügümlü 8; Fatih 160-166; Amasya 54; Dersaadet 1317 (Nebe cüz'ü, Cemal Efendi Mtb.), İst. 1952 (Nebe cüz'ü, İst. Ün. Edebiyat Fak. Mtb.)].
- 186. İbn Kemal 940/1534**
Şemseddin Ahmed b. Süleyman b. Kemal et-Tokadî [İlmiye Salnamesi, 381; İA, VI.561-66; A. Uğur, İbn Kemal, Ank. 1987; Şeyhülislam İbn Kemal, Ank. 1988. Atsız, Kemalpaşaoğlu'nun Eserleri, İst.1966].
1. *Tefsîru'l-Kur'an* [Şeyhülislam İbn Kemal, 155-171]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Keşşaf*. 3. *Hâşiye alâ Envari't-Tenzil* [Yusuf Ağa 65/1; Fatih 578/2]. 4. *Tefsîru'l-Fatiha* [İst. 1316, İkdâm Mtb.; Tercümesi: Masantrılı Davud Paşa, Din-i İslâm Hediyesi Fatiha Sûresinin Tefsîri Tercümesi, İst. 1327, Hocazade Hafız Mtb.; İ.Ü. Merkez AY 4768; Köprülü-Ahmed Paşa 330]. 5. *Tefsîru'l-Fecr* [İst. 1316, İkdâm Mtb.]. 6. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [Thk: H. Z. Itr, Beyrut 1986, Daru'l-Beşairi'l-İslâmî; İ.Ü. Merkez AY 4768; Köprülü-Fazıl Ahmed 1580, 1602]. 7. *Tefsîru'n-Nebe'* [İ.Ü. Merkez AY 4768]. 8. *Tefsîru Sûrati'n-Nazi'ât* [İ.Ü. Merkez AY 4768]. 9. *Tefsîru Sûrati't-Tarık* [İ.Ü. Merkez AY 4768]. 10. *Tefsîru Sûrati'l-Asr*.
- 187. İbn Kudriş 1079/1669**
Muhammed b. Kudriş el-Kırmî [Bursalı, I. 398; Kırm Müellifleri, 16].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Kılıç Ali 148].
- 188. İbn Melek 797/1394 (~822/1420)**
İzzeddin Abdüllatif b. Abdülaziz b. Melek et-Tirevî [Bursalı, I, 219; Cemal Muhtar, "İslâm'da Sözlük Çalışmaları-II", Marmara Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı 4, s. 354, İst. 1986].
1. *Tefsîru Sûrati'l-En'âm* [Ayasofya 403].

- 189. İbn Temcid 890/1485 (885/1480, 902/1496)**
Mushihuddin Mustafâ b. İbrahim [Şakaik, 101; Keşf, I, 188; Ketaib, 134b; Sicill-i Osmanî, I, 167; Hediye, II, 433; Bilmen, n. 290; A'lam, VII, 228; Kehhâle, XII, 236; Nüveyhid, II, 673].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İst. 1285 (Mtb. Âmire, Konevî Hâşiyesi'nin kenarında)].
- 190. İbrahim Vahdî 1126/1716**
Şumnulu İbrahim Vahdî b. Hacı Mustafâ b. Mehmed [Vekâyi', II, 362; Hediye, I, 37; Bursalı, III, 16-17; Kehhâle, I, 114].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Kılıç Ali 111; Mihrişah 34].
- 191. İdris Bitlisî 926/1520**
İdris b. Hüsameddin Ali el-Bitlisî [M. Bayraktar, Bitlisli İdris, Ankara 1991, 1-94; A. Uğur, İdris-i Bitlisi ve Şükri-i Bitlisi, Kayseri 1991, 7-11].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Ayasofya 303 (Fatiha)].
- 192. İlmî Dede 1020/1611**
İlmî Dede el-Mevlevî el-Bağdadî
1. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha* [Uşşaki Tekkesi 15].
- 193. İmamzade 976/1567**
Mehmed Efendi el-İstanbulî [Bursalı, I, 336].
1. *Ta'likât alâ Envari't-Tenzil*.
- 194. İshak Hocası 1120/1708**
Ahmed b. Hayreddin es-Sobicevî el-Aydî [Vekâyi', II, 301-02; Sicill-i Osmanî, I, 236; Hediye, I, 168; Bursalı, I, 232-33; Aydın Müellifleri, 39-41; Kehhâle, I, 218].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Yazma Bağ. 37 (mlf. hattı)].
- 195. İshakzade 1083/1673**
Mehmed Salih b. İshak ez-Zuhurî el-Karabağî [Vekâyi', I, 390-91; Hediye, I, 423; Kehhâle, V, 4].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî ve Hâşiyeti'l-İsâm* [Veliiyüddin 79].
- 196. İskilibî 1199/1785**
Yusuf b. Osman el-İskilibî [Sicill-i Osmanî, IV, 666; Hediye, II, 570; Kehhâle, XIII, 317; Nüveyhid, I, 748].
1. *el-Mevahibu'l-İlahiyye ve'l-Atiyyetü's-Sübhaniyye*.
- 197. İsmail b. Bektaş**
1. *Yenâbiu'l-Hikem fî Riyâdi'n-Nûn ve'l-Kalem* [Şehid Ali 1524].
- 198. İsmail Efendi XII/XVII yy.**
İsmail b. Mehmed Ankaravî [Bursalı, II, 50]
1. *Miftahu'r-Rahim ve Keşfu'l-Kerim*
- 199. İsmail Müfid 1217/1803**
İsmail Müfid b. Attar Ali el-İstanbulî [Sicill-i Osmanî, IV, 505; Hediye, I, 223; Bursalı, I, 243; Bilmen, n. 418; Kehhâle, II, 297; Nüveyhid, I, 94].
1. *Hâşiya alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Reşid 101 (Fatiha, Âl-i İmran, Nisâ, Mâide, mlf. hattı)].

- 200. İsmail Vehbi 1195/1780**
İsmail Vehbi b. Mehmed el-Konevî
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Antalya 66, 69, 70, 72, 78, 79, 893].
- 201. İsrafilzade 996/1588**
Abdülmecid b. Nasuh b. İsrafil el-Amasî [Hediyye, I.640; Bursalı, I.354; Suppl., II.644; Kehhâle, IV.171; Nüveyhid, I.331].
1. *Tezkiretü'n-Nasin fî Tefsîri Sûrati Yâsîn* [İ.Ü. Merkez TY 558].
2. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [İ.Ü. Merkez TY 558].
- 202. İşkodravî**
İbrahim b. Hasan
1. *Tefsîru Sûrati'n-Nahl* [Reşid 990].
- 203. İzmirî 1165/1741**
Mehmed b. Veli(yüüddin) b. Rasül el-Kırşehrî el-İzmirî [Hediyye, II. 328; Bursalı, I. 237-38; Aydın Müellifleri, 42-43; Bilmen, n. 401; Kehhâle, XII. 45; Nüveyhid, II. 646].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.
- 204. Kadı Hanefî**
1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Kâdî el-Beydâvî* [Damad İbr. 161].
- 205. Kadızade**
1. *Fâtıha Tefsîri* [Yazma Bağ. 3542/2].
- 206. Kadızade 988/1580**
Kadızade Ahmed Şemseddin b. Kule Bedreddin Mahmud el-Edirnevî [Ataî, 259-61; Şezerat, VIII.414-15; Devha, 28-29; Sicill-i Osmanî, III.164-65; Bursalı, I.401; Serkis, II.1488; A'lâm, I.254-55; Kehhâle, II.171; Altınsu, 37-38].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.
- 207. Kadızade 1254/1838**
Kadızade Mehmed Tahir b. Ömer et-Tokadî [Devha, 128-29; Sicill-i Osmanî, III. 246; Hediyye, II. 313; Bursalı, I. 350; Bilmen, n. 426; Kehhâle, X. 99; Nüveyhid, II. 541; Altınsu, 186-87].
1. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs*.
- 208. Kafiyecî 879/1474**
Ebu Abdillâh Muhammed b. Süleyman b. Sa'd b. Mes'ud el-Bergamavî [el-Kafiyeci, et-Teysir fî Kavaidi İlmi't-Tefsir, (tah. İ. Cerrahoğlu, Ank. 1989), 7-43; et-Teysir fî Kavaidi İlmi't-Tefsir, (tah. N. el-Matrudi, Dımeşk 1410/1990), 31-57].
1. *Hâşiye alâ Envari't-Tenzil*. 2. *Hâşiye ale'l-Keşşaf*.
- 209. Kara Çelebi**
Muhammed et-Tirevî
1. *Tefsîru Sûrati Yâsîn* [Denizli 34]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtıha* [Denizli 34].
- 210. Kara Dede 975/1567**
Kemalettin İbrahim el-Amasî [Ataî, 219-20; Bursalı, I.305; Kehhâle, VI-II.146].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

211. Kara Halil 1123/1711

Kara Halil b. Hasan b. Mehmed el-Boyabadî [Vekâyi', II. 329; Sicill-i Osmanî, II. 290-91; Hediyye, I. 354-55; Bursalı, I. 403; Bilmen, n. 387; A'lâm, II. 317; Kehhâle, IV. 117; Nüveyhid; I. 175].

1. *Tefsîru Sûrati Tebârake*. 2. *Hâşiye ale's-Sa'dî alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Bezazıt-Veliyyüddin 396, 402]. 3. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Yazma Bağ. 23].

212. Kara Kemal 920/1514

Kemaleddin İsmail b. Bali el-Karamanî [Şakaik, 335; Mecdî, 343-44; Bursalı, II.6-7; Kehhâle, II.287].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Keşşaf*. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Keşf, 1481; İdah, I.141].

213. Kara Yakub 833/1429

Kara Yakub b. İdris b. Abdullah el-Karamanî [Şakaik, 63; Mecdî, 84-5; Bursalı, I.397; Kehhâle, XIII.241-2].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

214. Karabaği

Şemsüddin Muhammed b. Ali Han

1. *Hâşiye alâ Cüz'i Amme min Tefsîri'l-Beydâvî* [H.Hüsnü 88, Giresun 80].

215. Karabaği 1035/1625

Yusuf b. Muhammed Şahi b. Muhammed Can el-Karabaği [Hulâsa, IV.510; Hediyye, II.566; Kehhâle, XIII.331-32; Nüveyhid, II.749].

1. *Risâle fî Tefsîri Sûrati'l-Feth* [Esad 246/47]. 2. *Risâle fî'l-Mebahis elle-ti Vakaat fî Sûrati'l-Fatihâ beyne'l-Ulema* [Şehid Ali 312/7; Bağdatlı 2096].

216. Karabaği 942/1535

Muhyiddin Mehmed b. Ali el-Karabaği [A. Güzel, Karabaği ve Tehafüt'ü, Ank. 1991, 20-43].

1. *Ta'lika alâ Tefsîri'l-Keşşaf*. 2. *Ta'lika alâ Tefsîr'l-Beydâvî* [Atf 336, 366; Giresun 3552].

217. Karabaş Veli 1097/1685

Arapgırlı Alaaddin Uzun Ali [Sicill-i Osmanî, III. 517; Hediyye, I. 762; Bursalı, I. 148-49; Bilmen, n. 379; Kehhâle, VII. 39; TA, XXI. 251-52].

1. *Tefsîru Sûrati Tabâ* [İdah, I. 306].

218. Karabaşzade 1110/1698

Ali b. İbrahim

1. *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Lâri li-Kadıızade* [Laleli 2503].

219. Karamanî

Nasıruddin Muhammed

1. *Fethu'r-Rahmân fî Tefsîri'l-Kur'ân* [Denizli 391].

220. Karamanîzade

1. *Hâşiye alâ Tefsîr-i Sûrati'l-Mülk* [Reşid 1045].

221. Karatepeli 1191/1777

Karatepeli Hüseyin b. Mustafa [Hediyye, I. 327; Bursalı, I. 405-06; Ay-

dın Müellifleri, 80; Mu'cemu'l-Matbuat, 1506; Bilmen, n. 410; Kehhâle, IV. 62; Nüveyhid, I. 161]

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî.*

222. Kassabzade

Muhammed b. Osman b. Muhammed

1. *Muhtasarü'l-Müntehâ fî Tefsîri Sûrati'l-Asr* [Kasidedizade 750 (1161 h.)].

223. Katib Çelebi 1067/1658

Hacı Halife Katib Çelebi Mustafa b. Abdullah [O. Ş. Gökyay, "Katib Çelebi", İA, VI. 432-38].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî.*

224. Kazabadî 1163/1749

Ebu'n-Naki Ahmed b. Mehmed b. İshak el-Kazabadî [Sicill-i Osmanî, I. 252; Hediyye, I. 175; Bursalı, I. 404; Kevseri, et-Tahrir, 201; Bilmen, n. 400; A'lâm, I. 242-43; Kehhâle, II. 81; Nüveyhid, I. 76].

1. *Tenvîru'l-Besâir bi-Envâri't-Tenzîl ve Tekvîru's-Serâir bi-Esrâri't-Te'vîl* [Şehid Ali 246 (Nebe); İ.Ü. Merkez AY 2038; Atf 332, 333; Topkapı-Hazine 31; Antalya 453; Beyazıt 8036]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri Sûrati'l-Fâtiha min Envâri't-Tenzîl* [İst. 1286 (Mtb. Mekteb-i Harbi); Beyazıt 734; Tire-Diğer 495; Tirnovalı 14; H. Hüsni 70; Dügümlü 32; Laleli 311; Hamidiye 155; Şehid Ali 246; Veliyyüddin 395; Millet-Ali Emiri 143].

225. Kemahî 1171/1757

Osman b. Yakub b. Hüseyin el-Kemahî el-İstanbulî [Silku'd-Dürer, IV. 16; Hediyye, I. 659; Bursalı, I. 367; GAL, II. 446; Suppl., II. 663; Kehhâle, IV. 272; Nüveyhid, I. 345].

1. *Nuru'l-Ef'ide (Hâşiye alâ Sûrati'n-Nebe min Tefsîri'l-Beydâvî)* [Atf 324; İ.Ü. Merkez 1031; Gazi Hüsrev 566; İzmir Milli 125].

226. Kestelî 901/1495

Muslihuddin Mustafa b. Muhammed el-Kestelî [Bursalı, II, 3].

1. *Tefsîr-i Sure-i Yasin* [Tire-Necip Paşa 74 (1211 h.)].

227. Kınalızade 979/1571

Ispartalı Alaaddin Ali b. Kadi Emrullah b. Kınalı Abdülkadir Hâmidî [DEFM, I/4.357-59; İA, VI.709-11].

1. *Hâşiye ale'l-Keşşaf*. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Mihrişah 39; Şehid Ali 316; Beşir 280].

228. Kırımı

İbrahim b. Hak Muhammed el-Kırımı

1. *Tefsîru Sûrati Kureys* [Laleli 1512 (999 h.)]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Kadr* [Laleli 1512 (999 h.)].

229. Kırımı

1. *Tefsîr-i Sure-i Yâsîn* [İ.Ü. Merkez TY 7298, 7299 (1234 h.)].

230. Kırımı 879/1474

Seyyid Ahmed b. Abdullah el-Kırımı [Şakaik, 82-3; Mecdî, 101-2; Bursalı, 1397; Kehhâle, 1397].

1. *Misbahu't-Ta'dil fi Keşfi Envari't-Tenzil* [Atıf 359; Selim Ağa-Nurbanu 32; Millet-Feyzullah 147].

231. Kilisî

Süleyman b. Ahmed el-Kilisî

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Millet-Ali Emiri 233 (mlf. hattı, 1170)].

232. Konevî

Seyyid Osman el-Konevî

1. *Ta'likât alâ ba'di'l-Mevâdı' min Tefsîri'l-Beydâvî* [Aşir 164].

233. Konevî 1194/1779

Hafiz İsmail b. Mehmed b. Mustafa el-Konevî [Silkü'd-Dürer, I. 258; Hediyeye, I. 222; Sicill-i Osmanî, I. 369; Bursalı, I. 406; Mu'cemu'l-Matbuat, 1531-32; Huzur Dersleri, II. 312-13; Bilmen, n. 411; A'lam, I. 325-26; Kehhâle, II. 294; Nüveyhid, I. 94].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İst. 1285/1868]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtıha* [Veliyyüddin 300].

234. Kökcüzade

1. *Tefsîrü'l-Fâtıha* [Pertev Paşa 533 (1118 h.)].

235. Köprücükzade

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Şehid Ali 208, 319]. 2. *Ta'lika alâ Ta'likât alâ Tefsîri'l-Kadi alâ Sûrati'l-Mülk* [Reşid 1045, Laleli 3682].

236. Köysancaklı 1332/1914

Köysancaklı Mehmed b. Hacı Molla Abdullah [Osmanlı Uleması, III. 62-63].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

237. Kuddûsî 1080/1669

Kuddûsî Abdurrahman b. Abdullah el-Manisavî [Hediyeye, I. 549; Bursalı, I. 146; Bilmen, n. 373; Kehhâle, V. 151, 166].

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İdâh, I. 142].

238. Kurra Ahmed

Ahmed b. Muhammed

1. *Tefsîr-i Sûrati'l-Kadr* [Beyazıt 1642].

239. Kurra İbrahim

1. *Yasin Tefsîri* [Yazma Bağ. 3405].

240. Kurt Mehmed 996/1588

Tatar Pazarcıklı Mehmed b. Ömer [Sicill-i Osmanî, IV.63-64; Hediyeye, II.254; Bursalı, I.145-46; Bilmen, 341; Kehhâle, XI.89].

1. *Mülk Sûresi Tefsîri*.

241. Kutbuddin İznikî 821/1418

Kutbuddin Muhammed b. Muhammed el-İznikî [Şakaik, 34-5; Mecdî, 58-9; Kehhâle, XII.191].

1. *Tefsîru'l-Kur'an* [Keşf, I. 457; İ.Ü. Merkez AY 1741].

242. Kürd Mehmed

Kürd Mehmed el-Hanefî

1. *Tefsîru Sûrati Yûsuf* [Adana 631 (1732 m.), 932]. 2. *Tefsîru'l-Hanefî* [Amasya 57 (1718 m.), 63, Adana 627 (1542 m.)].

- 243. Kürdî Abdullah**
Abdullah b. Muhammed el-Kürdî
1. *Hâşiye alâ Hâşiye Sa'di Çelebi ale'l-Beydâvî* [Millet-Feyzullah 149; Çorum 147; Beyazıt-Veliyyüddin 80 (1095 h.)].
- 244. Kürdî Abdurrahman Fadıl**
1. *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-İsâm ale'l-Beydâvî* [Millet-Feyzullah 150].
- 245. Lâlî 971/1563**
Ahmed b. Mustafa es-Saruhanî [Bursalı, II, 51-52].
1. *Sure-i Rahman Tercemesi* [İbrahim 460]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha* [Kasidecizade 85].
- 246. Larî**
Abdülğafur el-Larî
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İ.Ü. Merkez AY 2149 (1080 h.)].
- 247. Lebib Âmidî 1182/1768**
Lebib Abdülğafur Efendi ed-Diyarbakrî [Sicill-i Osmanî,IV, 87; Hediye, I, 588; Bursalı, II, 12; Bilmen, n. 408; Kehhâle, V, 269; Nüveyhid, I, 291; İsimler Sözlüğü, 263].
1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.
- 248. Lütfî Beyzade**
1. *Risâle fî Tefsîri'l-Fâtîha* [Reisülküttap 1197].
- 249. Mahmud Efendi**
Mahmud b. Abbas b. Süleyman el-Haneî
1. *Zübdetü'l-Enfas Tefsîru Sureti'l-İhlas* [Bursa 993]
- 250. Maksud Efendi 1300/1914?**
Süleymaniyeli Maksud b. Şah Veli [Osmanlı Müellifleri, II. 37-38].
1. *Letâifü't-Te'vîl alâ Envari't-Tenzil* [Laleli 319].
- 251. Malatî**
Abdülbasit b. Halil b. Şahin el-Malatî el-Haneî
1. *en-Nefehâtü'l-Fâyîha fî Tefsîri'l-Fâtîha* [Ayasofya 4793].
- 252. Malatî**
Ahmed b. Ömer el-Malatî
1. *Tefsîru Sûrati Yûsuf* [Fatih 570].
- 253. Manastırlı İsmail Hakkı 1330/1914**
Manastırlı İsmail Hakkı b. Yüzbaşı İbrahim b. Konyalı Abdülvahhab ez-Za'imî [Hediye, I. 222-23; Bursalı, I. 251; Bulmen, n. 452; TA, XX. 307; Kehhâle, II. 266; Osmanlı Uleması, II. 285-86].
1. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha* [Sırat-ı Müstakim, ??]. 2. *Şerb-i Kadr ve Fedail-i Leyleti'l-Kadr* [İst. 1909]. 3. *Tefsîr-i Sûre-i Yâsîn* [İst. 1314/1896].
- 254. Manisavî**
Mahmud b. Hasan el-Manisavî
1. *Hallü Hâşiyeti Sa'di Çelebi alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Reşid 82].
- 255. Mantıkî 1244/1828**
Florinalı Mustafa b. İsmail [Hediye, II. 456; Bursalı,II. 36-37; Suppl., I.

631; Bilmen, n. 420; A'lam, VII. 230; Kehhâle, XII. 242; Nüveyhid, II. 674].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi*.

256. Maraşî Mehmed

Mehmed bin Vaiz bin Velican el-Maraşî el-İzmirî [Bursalı, II, 34; Aydın Meşahiri, 107-8]

1. *Aynu'l-Hayat fî Beyani'l-Münasebat (Tefsîru Sûrati'l-Fâtıha)*

257. Maraşî Mehmed

Mehmed b. Vaiz b. Velican el-Maraşî el-İzmirî [Bursalı, II, 34]

1. *Hâşiye ala Tefsîri'l-Beydâvi*

258. Mazlumzade

Muhammed b. Muhammed el-Hasekî

1. *Tefsîru Cüz'î'n-Nebe* [H.Hayri 52; Hacı Mahmud 265 (1260 h.)].

2. *Tefsîr-i Sûre-i Nebe* [İ.Ü. Merkez TY 7301].

259. Mehmed Burhaneddin 1328/1908

Mehmed Burhaneddin b. Ayyaşzade Mehmed Tahir el-Edlîbî [Osmanlı Uleması, III. 133].

1. *el-Burbânü'l-Münîr fî mâ Câe ani'l-Ulemâ fî Sûrati ve'd-Duhâ fî't-Tefsîr*.

260. Mehmed Daredevî 1152/1739

Mehmed b. Ömer b. Osman ed-Daredevî [Hediyye, II. 324; Bursalı, II. 28; Kehhâle, XI. 87; Nüveyhid, II. 568].

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Giresun 115, 3588 (mlf. hattı); Beyazıt 8024]. 2. *Makâle fî Tefsîri Sûrati Tâhâ min Envâri't-Tenzîl* [Hafid 449; Fatih 1039].

261. Mehmed Efendi 971/1563

Mehmed b. Mustafa

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Bursalı, I, 336].

262. Mehmed Efendi 973/1365

Mehmed b. İmam-ı Mahmud Paşa b. Mehmed el-Amasî [Ataî, 51-53; Hediyye, I.249; Bursalı, II.19].

1. *Hâşiye alâ Tefsîr'l-Beydâvi*.

263. Mehmed Emin 1149/1736

Mehmed Emin b. Abdülhay Hüdai b. Mehmed el-Üsküdarî [Hediyye, I. 323; Bursalı, II. 293; Mu'cemu'l-Matbuat, 437; Bilmen, n. 396; A'lâm, VI. 41; Kehhâle, IX. 74].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Selim Ağa-Kem 556 (Nasr, mlf. hattı), 1149]. 2. *Sûre-i Tâhâ ve Sûre-i Kehf Hakkında Bazı Malumat* [Selim Ağa-Kemankeş 556].

264. Mehmed Esad 1166/1753

Şeyhülislam Mehmed Es'ad b. Şeyhülislam Ebu İshak İsmail [Devha, 96-97; Tekmile, 227-32; Sicill-i Osmanî, I. 333-34; Hediyye, II. 329; Bursalı, I. 238-39; GAL, II. 424; Kehhâle, IX, 52; Altınsu, 132-33].

1. *Hulâsatü't-Tebyîn fî Tefsîri Sûrati Yâsîn* [Halet 23/2, 44, 771/3; M.

Arif-M. Murad 163; Nuruosmaniye 341; Çorum İl Halk 156]. **2.** *Tefsîru Sûrati'n-Nebe* [Kehhâle, IX. 52].

265. Mehmed Fevzi 1318/1900

Edirne Müftüsü Yarangümeli Kureyşîzade Mehmed Fevzi b. Ahmed [Hediyye, I. 396; Bursalı, I. 249-50; Aydın Müellifleri, 46-47; Mu'cemu'l-Matbuat, 1687-88; Bilmen, n. 449; Kehhâle, XI. 134; Nüveyhid, II. 603-04].

1. *el-Havâssu'n-Nâfia fî Tefsîri Sûrati'l-Vâkia* [İst. 1313/1895]. **2.** *Tefsîru cu'l-Kalak fî Tefsîri Sûrati'l-Felak* [İst. 1285, 1300, 1306]. **3.** *Tefsîru'l-Fülk fî Tefsîri Sûrati'l-Mülk* [İst. 1264, 1307]. **4.** *Kudsu'l-İrfân fî Tefsîri Sûrati'n-Necm mine'l-Kur'an* [İst. 1304]. **5.** *Kudsu'l-Ferah fî Tefsîri "Elem neşrah..."* [İst. 1297]. **6.** *Mesîru'l-Halâs fî Tefsîri Sûrati'l-İhlâs* [İst. 1304, 1309].

266. Mehmed Raif 1309/1892

İstanbul Mehmed Raif [Hediyye, II. 391; Bursalı, I. 318; Bilmen, n. 445; Kehhâle, X. 232; Nüveyhid, II. 563].

1. *Tefsîru Sûrati Yusuf*. **2.** *Tefsîru'l-Kur'an*.

267. Mehmed Sabit 1311/1893

Mehmed Sabit b. Bekr el-Kayserî [Hediyye, II. 293; Bursalı, I. 265; Bilmen, n. 447; Kehhâle, IX. 153; Kayseri Uleması, 70-71; Nüveyhid, II. 507].

1. *Mir'atü'l-Hâmidîn fî Keşfi Esrari'l-Muhakkikin (Tefsîru'l-Fâtıha)* [Dersaadet 1309, İbrahim Efendi Mtb.].

268. Mehmed Said 1257/1841

Mehmed Said b. Abdullah el-Kayserî [Hediyye, II. 367; Bursalı, I. 189; Bilmen, n. 428; Kehhâle, X. 232; Nüveyhid, II. 563].

1. *Tefsîru Sûrati ve'l-Adiyat* [H. Hayri-M. Abdullah 36, 5512]. **2.** *Tefsîru Sûrati ve'd-Duhâ*.

269. Mehmed Şah 1052/1642

Şah Mehmed b. Ahmed b. Ebussuud es-Siddikî el-Manastırî [Keşf, I, 371, II, 1815; Hediyye, II, 281; Bursalı, I, 336; Bilmen, n. 364; Kehhâle, VI-II, 263].

1. *Nehru'd-Dekaik fî Tercemeti Babri'l-Hakaik* [Milli 2131].

270. Mehmed Şükrü 1338/1920

Mehmed Şükrü b. Ataullahzade Mehmed el-Kalecikî [Osmanlı Uleması, IV-V. 115-16].

1. *Umdetü'n-Nesayib* [İst. 1914].

271. Mehmed Zekâî 1330/1916

Mehmed Zekâî b. Mehmed el-Muğlavî [Osmanlı Uleması, IV-V. 190].

1. *Hediyyetü'l-Eslaf fî Tefsîri Sûrati'l-Kaf*.

272. Mekki Mehmed 1212/1797

Mehmed b. Halil el-İstanbulî [Devha, 111-13; Hediyye, II. 351; Sicill-i Osmanî, IV. 508; Bursalı, II. 420; İlmiye Salnamesi, 557; Bilmen, n. 419; Altınsu, 159-60; Kehhâle, IX. 289; Nüveyhid, II. 528].

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [İdah, I. 142; I.Ü. Merkez AY 1769 (Fatiha-A'raf)].
- 273. Mekkîzade 1128/1716**
Mehmed Tahir b. Mehmed el-Mekkî [Vekâyi', II. 390-91; Sicill-i Osmanî, III. 242; Hediyye, II. 313; Bursalı, II. 297; Kehhâle, X. 102; Nüveyhid, II. 541].
1. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs*.
- 274. Mentüşzade 1128/1715**
Abdurrahim b. Kurt Mehmed b. Mehmed Çavuş el-Bursevî [Vekâyi', II. 393-95; Devha, 74-75; Sicill-i Osmanî, II. 331; Bursalı, II. 27; Bilmen, n. 338; Altınsu, 115].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Hamidiye 159; Çorlulu 71; Millet-Feyzulah 150].
- 275. Merzifonî**
Mehmed b. Mustafa el-Merzifonî
1. *Babru'l-Hakâik (Tefsîru Sûreti'l-Fâtîha)* [Vahit Paşa 26].
- 276. Mestçizade 1150/1737**
Abdullah b. Ömer b. Osman b. Musa el-İstanbulî [Tekmile, 127-29; Sicill-i Osmanî, III. 377; Hediyye, I. 484; Bursalı, II. 27-28; Bilmen, n. 394; A'lâm, XIV. 103; Kehhâle, VI. 95-96; Nüveyhid, I. 318].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [İdah, I. 142; Ritter, 48-49; Ayasofya 304; Nuruosmaniye 405].
- 277. Mestçizade 1224/1809**
Naimî Halil b. Ahmed b. Himmet el-Konevî [Hediyye, I. 352, 356; Bursalı, II. 47; Aydın Müellifleri, 117-18; Kehhâle, IV. 113; Nüveyhid, I. 174-75].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [İdah, I. 142].
- 278. Mevczade 1161/1748**
Abdurrahman Rahmi el-Bursevî [Hediyye, I. 553; Bursalı, I. 363; Bilmen, n. 395; Kehhâle, V. 148; Nüveyhid, I. 268].
1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvi*.
- 279. Mevlazade**
Mevlazade Muhammed Hasan
1. *el-Beyan fî Tefsîri'l-Kur'an* [Tiflis 1326/1908, I-II, Hüseyin Kazım 13]
- 280. Minkarizade 1088/1677**
Şeyhülislam Minkarizade Yahya b. Ömer el-Alaiyevî [Vekâyi', I. 439-41; Hulâsa, IV. 477-78; Devha, 70-71; Sicill-i Osmanî, IV. 637; Hediyye, II. 533; Bursalı, II. 55; GAL, II. 435; Suppl., II. 647; Bilmen, n. 375; A'lâm, VIII. 161; Kehhâle, XIII. 216; Nüveyhid, II. 733; Altınsu, 93].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Tirnova 1864/2 (Meryem sûresi); H.Hayri 80; Amasya 51]. 2. *Ta'lika alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Beşir Ağa 666/15].
- 281. Molla Ahmed 1009/1600**
Molla Ahmed Şemseddin el-Ensari el-Karabağî [Ataî, 440-42; Fezleke,

- I.144-45; Sicill-i Osmanî, III.165-66; Bursalı, II.22; Bilmen, 349].
 1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [H. Hüsnü 88].
- 282. Molla Bey 1300/1882**
 İstanbullu Muhtar Ahmed b. Mahmud b. Koca Yusuf Paşa [Hediyye, I. 150; Sicill-i Osmanî, IV. 351; Bursalı,II. 40; Bilmen, n. 438; Kehhâle, II. 173; Altınsu, 202-03].
 1. *Tuhfetü'l-Muhtar* [Trablus 1317, Vilayet Mtb.].
- 283. Molla Fenarî 834/1431**
 Şemseddin Muhammed b. Hamza b. Muhammed el-Fenarî [Şakaik, 61-63; Meccî, 83-84; Ketaib, vr. 128a; Lugat-ı Tarihiyye, VII, 220; Sicill-i Osmanî, IV, 646; Bursalı, I, 341; Hakkı Aydın, İslam Hukuku ve Molla Fenarî, İst. 1991; Şinasi Çoruh, "İlk Osmanlı Şeyhülislamı Molla Fenarî", Türk Kültürü, 12/41-52, Ekim 1972].
 1. *Aynu'l-A'yan* [İst. 1326/1908, 376 s.; Mahmud Paşa 9 (mlf. hattı); Reisülküttab 90; İzmirli 148; Carullah 104; Atf 193; Adana 978; H. Aydın, 68-69; Demir, 43-82; Zülfikar Durmuş, Şemseddin Muhammed b. Hamza el-Fenarî'nin Hayatı ve Aynu'l-A'yan Adlı Eserinin Tahlili, Kayseri 1992 (YLT, Erciyes Ün. Sosyal Bil. Ens.)]. 2. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Kesşâf* [Şehid Ali 183]. 3. *Tefsîru Sûrateyi'l-Kadr ve'l-Feth* [Bursa-Orhan 196].
- 284. Molla Güranî 893/1488**
 Şihabuddin Ahmed b. İsmail b. Osman el-Güranî [İA, VIII.406-7; Sakıp Yıldız, Molla Gürani ve Tefsîri, İst. 1987, 18-128].
 1. *Gâyetü'l-Emânî fî Tefsîri's-Seb'i'l-Mesânî* [Damad İbr. 146; Sakıp Yıldız, Molla Gürani ve Tefsîri, 145-348; Abdülcabbar Altun, Molla Gürani, Hayatı, Eserleri ve Tefsîrindeki Metodu, Samsun (YLT, 19 Mayıs Ün. Sosyal Bil. Ens.)].
- 285. Molla Halil Süirdî 1259/1843**
 Molla Halil b. Hüseyin es-Süirdî [Hediyye, I. 357; Bursalı, II. 37; Bilmen, n. 429; A'lam, II. 317; Kehhâle, IV. 117; Nüveyhid, I. 175].
 1. *Tefsîratu'l-Kulûb fî Kelâmi Allâmi'l-Guyûb* [Ömer Pakış, Molla Halil es-Süirdî ve Tefsîrdeki Metodu, İst. 1996 (YLT, Marmara Ün. Sosyal Bil. Ens.)]. 2. *Tefsîru'l-Kur'an* [Bursalı, II. 37 (Kehf sûresine kadar)].
- 286. Molla Hanefî**
 Şemsüddin Muhammed et-Tebrizî el-Hanefî
 1. *Hâşiyetü Molla Hanefî alâ Tefsîri Cüz'i'n-Nebe* [Sülm-Yeni Cami 126].
 2. *Tefsîru'l-Hanefî (Tefsîri'l-Kur'an)* [Tire-Diğer 490 (1126 h.); Yozgat 33].
- 287. Molla Hüsrev 885/1480**
 Hüsrev Mehmed b. Feramuz b. Ali es-Sivasî [İA, V/1.605-6].
 1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Atf 340-44, Fatih 491, Feyzullah 114-15, Harput 174, Kılıç Ali 150, Serez 34, Süleymaniye 177, İ.Ü. Merkez AY 926, 1815, 4980; Beyazıt 630; 752; Köprülü-M. Asım 17; Amasya 3; Milli 480; Adana 71, 628, 671; Mersin 77; Topkapı-III. Ahmed 199]. 2. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Beşir Ağa 666/7]. 3. *Risâle Ma'mûle alâ Sûrati'l-En'âm* [Köprülü-Fazıl Ahmed 1609].

288. Molla İvaz 994/1585

Molla İvaz b. Abdullah el-Alaiyevî [Ataî, 291-92; Sicill-i Osmanî, III.606-7; Hediyye, I.804; Bursalı, I.358; Bilmen, 339; Osmanlı Medreseleri, 549-50; Nüveyhid, I.406].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Murad Molla 134 (Nisa-Maide); Beyazıt 707]. 2. *Ta'likât alâ Tefsîri Sûrati'l-En'âm min Mefâtîhi'l-Gayb* [Düğüm-lü 446].

289. Monahoyuzade

Kasım b. Ahmed Resmî

1. *Tefsîru Sûrati'd-Duhâ* [Antalya 2534 (mlf. hattı)]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Alak* [Antalya 2518 (mlf. hattı)]. 3. *Tefsîru Sûrati'l-İblâs* [Antalya 2983 (mlf. hattı, 1904 m.)]. 4. *Tefsîru Sûrati'l-İnşirâb* [Antalya 2517 (mlf. hattı)]. 5. *Tefsîru Sûrati't-Tekâsür* [Antalya 2530 (mlf. hattı)].

290. Muallim Naci 1310/1893

İstanbul Ömer Hulusi b. Sarrac Ali [Fevziye Abdullah, "Naci", İA, IX. 15-21].

1. *Tefsîru Sûrati'l-İblâs* [İst. 1304].

291. Muhammed Hafid

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî fî Sure-i Yâsin* [Beyazıt 729; Atf 336].

292. Muhammed Nur el-Arabî

1. *Fâtîha Tefsîri* [Belediye-Osman Nuri 1548]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Kevser* [Belediye-Osman Nuri 1548].

293. Muhammed Sadık

Muhammed Sadık b. Muhammed Esad

1. *Hulâsatü't-Tefûsîr* [Hacı Mahmud 172 (1266 h.)].

294. Muhammed Sivasî

1. *Hâşiye ale'l-Beydâvî li'l-Cüz'i'l-Abîr* [Atf 366].

295. Muhammed Şah 839/453

Muhammed b. Muhammed b. Hamza el-Fenarî [Şakaik, 33; Meccî, 56-7; Bursalı, II.15].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Fatîha*.

296. Muhaşşi Sinan 986/1578

Sinaneddin Yusuf b. Hüsameddin b. İlyas el-Amasî [Ataî, 248-51; Şezerat, VIII.412; Sicill-i Osmanî, IV.108; Hediyye, I.564; Bursalı, II.54-55, 465; Bilmen, 337; Kehhâle, XIII.289; Nüveyhid, II.743].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Keşf, I.191; Amcazade 44, 45, 46/1; Kadızade Mehmed 44, 46, 48, 49, 59; Kılıç Ali 135/2, 1034/3; Yusuf Ağa 62-4; Fatih 5403/1; Atf 293, 347; Millet-Feyzullah 122, 123, 124; Köprülü-Fazıl Ahmed 179; Millet-Ali Emiri 130; Yeni Cami 105-107; Veliyüddin 323-329; Çorum İl Halk 36; Topkapı-Medine 190 (En'âm); Topkapı-III. Ahmed 195-197; Merzifonlu 79 Amasya 1386].

297. Muhyiddin Niksarî 901/1495

Muhyiddin Mehmed b. İbrahim b. Hasan en-Niksarî [Şakaik, 273-4; Meccî, 291-2; Bursalı, II.16; Kehhâle, VIII.196].

1. *Tefsîru Sûrati'd-Duhan* [Ayasofya 421; Veliyyüddin 269; Tire-Diğer 40; Hasan Gökbulut, Muhyiddin Muhammed b. İbrahim Niksari (ö. 1494 m.)'nin Hayatı ve Duhan Suresi Tefsîrinin Tahkiki, İst. 1993 (YLT, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Ens.)]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs* [Bursalı, II.16]. 3. *Ta'likât alâ Envârî't-Tenzil* [İdah, I.142].
- 298. Musa b. Hasan b. İsa**
1. *Tefsîr Tercümesi* [Hacı Mahmud 160].
- 299. Musa İznîkî 833/1429**
Ebu'l-Fadl Musa b. Hacı Hüseyin b. İsa el-İznîkî [H. Özdemir, Musa b. Hacı Hüseyin el-İznîkî Hayatı ve Eserleri, Ank. 1980].
1. *Enfesul-Cevahir* [Bursa-Genel 1918-1919, Bursa-Ulucami 435-436, Topkapı-Hazine 21, Bağdat 42, Revan 187; Gazi Hüsrev 191, 585, 1307, 3772]. 2. *Terceme-i Tefsîr-i Ebu'l-Leys* [Çelebi Abdullah 15, 16, Dügümlü 8, Fatih 160-166, İbrahim 129, Mihrişah 9; Saliha Hatun 42, 44, 49].
- 300. Musa Kazım 1338/1920**
Tortumlu Musa Kazım b. İbrahim [İlmiye Salnamesi, 626-28; Bilmen, n. 445; Altınsu, 233-37; V. Ertan, Meşhur Şeyhülislam, 125-29; Osmanlı Uleması, IV-V. 157-58; Keskioglu, Fikir Hareketleri, 130-33; İsmail Kara, İslamcılık Düşüncesi, I. 71-72].
1. *Sure-i İhlâs ve Alak Tefsîrleri* [İst. 1334 (Evkaf Mtb.); Belediye-Osman Nuri 225]. 2. *Safvetü'l-Beyan fi Tefsîri'l-Kur'an* [İst. 1335; bk. İlmiye Salnamesi, 626.].
- 301. Musannifek 875/1470**
Alaaddin Ali b. Mecduddin Muhammed b. Mes'ud el-Bistamî eş-Şahrudî [Şakaik, 162-67; Mecdî, 184-87; Kehhâle, VII.24].
1. *eş-Şifa fi Tefsîri Kelami'llahi'l-Münzel mine's-Sema'* [Keşf, I.458, II.1618,1816; Bilmen, II.599; Ayasofya 285, Bayezid 296, Esad 35, Fatih 636 (mlf. hattı), Reşid 54; Köprülü-Fazıl Ahmed 1596; Veliyyüddin 169, 260, 261, 396]. 2. *Hâşiyetu'l-Keşaf* [Bayezid 701, Laleli 326/1]. 3. *Bazı Surelerin Tefsîri* [Fatih 635 (mlf. hattı)].
- 302. Muslihuddin Larî 979/1571**
Molla Muhammed b. Salahaddin b. Celal el-Larî [Ataî, 169; Sicill-i Osmanî, IV, 494; Babinger, 105-106].
1. *Tefsîru'l-Kur'an* [Adıyaman 2]. 2. *Hâşiyeye alâ Tefsîri'l-Beydâvi* [Adana 71].
- 303. Muslihuddin Mustafa 731/1331**
Muslihuddin Mustafa b. Muhammed [Vakıflar Derg. XIII.102-12].
1. *Mülk Süresi Tefsîri*. 2. *Fatiha Süresi Tefsîri*. 3. *İhlâs Süresi Tefsîri* [Hacı Mahmud 427]. 4. *Yâsîn Süresi Tefsîri*.
- 304. Müderris Mahmud**
1. *Tefsîr-i Sûrati'l-Kevser* [Atf 181].
- 305. Müeyyedzade 922/1516**
Abdurrahman b. Ali b. el-Müeyyed el-Amasî [Şakaik, 290-94; Mecdî, 308-11; Bursalı, I.355; GAL, II.227-28; Kehhâle, V.155].
1. *Tefsîru Sûrati'l-Kadr* [Keşf, 450].

306. Müezzîn Şaban 1099/1688

Müezzîn Şaban b. Eyyub el-Eyyubî [Vekâyi', II. 12-13; Sicill-i Osmanî, III. 150; Hediyye, I. 417; Bursalı, I. 337; Kehhâle, IV. 300; Nüveyhid, I. 226].

1. *Tefsîru'l-Kur'an*

307. Müftizade 1223/1808

Mehmed Sadık b. Abdürrahim b Süleyman b. Abdüllatif el-Erzincanî [Sicill-i Osmanî, III. 192; Hediyye, II. 355; Bursalı, I. 32-33; Huzur Dersleri, I. 143, 831; Kehhâle, X. 76].

1. *Hâşiye alâ Kefsiri'l-Beydâvî.*

308. Müneccimbaşı 1113/1701

Müneccimbaşı Derviş Ahmed Dede b. Lütfullah es-Selanikî [Vekâyi', II. 206-07; Sicill-i Osmanî, I. 232; Hediyye, I. 167; Bursalı, III. 142-44; GAL, II. 443; Suppl., II. 637; A'lâm, I. 191; Kehhâle, II. 55].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî.*

309. Münşî 1001/1593

Muhyiddin Mehmed b. Bedreddin Mahmud el-Akhisarî es-Saruhanî el-Münşî [Mecdî, 321; Hulâsa, III.400-1; Sicil-i Osmanî, IV. 130; Hediyye, II.260; Aydın Müellifleri, 103-5; Bursalı, II.20-21; GAL, II.439; Suppl., II.651-51, 812; Bilmen, 342, 346; A'lâm, VI.51; Kehhâle, XI.320; Nüveyhid, II.633].

1. *Nezîlü't-Tenzîl* [Topkapı-Emanet 566 (mlf. hattı); Aşir 390, Mihrişah 19; İ.Ü. Merkez AY 737, 5036; Ayasofya 282; H.Hüsnu 15; Hikmet Akdemir, Muhammed İbn Bedrüddin el-Münşî ve Tefsirdeki Metodu, Ankara 1992 (DrT, Ankara Üniv. Sosyal Bil. Ens.) Hayrettin Öztürk, Muhammed b. Bedrüddin el-Münşî, Hayatı, Eserleri ve Tefsirdeki Metodu, Samsun ?? (YLT, 19 Mayıs Üniv. Sosyal Bil. Ens.)].

310. Müstakimzade 1202/1788

Süleyman Sa'deddin b. Abdurrahman el-İstanbulî [Müstakimzade, Tuhfetü Hattatin, (İst. 1928), 1-85 (İbnü'l-Emin'in mukaddimesi)].

1. *Tefsîru'l-Fatiha* [Demir, 98-100; İ.Ü. Merkez AY 7428; Yıldız 3700/170; Pertev Paşa 625]. 2. *Tefsîr-i Fatiha* [İ.Ü. Merkez TY 6698, 7305].

311. Nasrullah Rumî 976/1568

Nasrullah Efendi el-Manastrî [Sicill-i Osmanî, IV, 553].

1. *Hâşiye alâ Envari't-Tenzil* [Sicill-i Osmanî, IV, 553; Bursalı, I, 335].

312. Nasuhî 1130/1717

Şeyh Mehmed b. Nasuh el-Üsküdarî [Hasanzade Senai, Menakıb-ı Şeyh Nasuhi, H. Mahmud 4573, 1b-15b; Vekâyi', II. 432-33; Sicill-i Osmanî, IV. 557; Hediyye, I. 314-15; Bursalı, I. 176-77; Sefine, IV. 51; Bilmen, n. 389; Kehhâle, XII. 80; Nüveyhid, II. 644].

1. *Tefsîru'l-Kur'ân.*

313. Nevî Yahya 1007/1599

Nevî Yahya b. Pir Ali b. Nasuh b. Hoca Kemal el-Malkaravî [Ataî, 419-

27; Abdülkadir Karahan, “Nev’i Yahya”, İA, IX.226-28].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [Ataî, 421].

314. Niksarî 969/1562

Muslihuiddin Mustafa en-Niksarî [Ataî, 22-23; Balizade, 212].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Vird (44)* [Ayasofya 421].

315. Niksarîzade 1025/1616

Mehmed b. Mustafa en-Niksarî [Ataî, 584-87; Fezleke, I.381; Bursalı, II.440].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

316. Nişancı 986/1578

Ahmed Çelebi b. Nişancı Mehmed b. Ramazan [Ataî, 251-52; Şezerat, VIII.409; Sicill-i Osmanî, I.201; Hediye, I.148; Bursalı, I.313; Bilmen, 338; Kehhâle, II.165; Nüveyhid, I.73].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İdah, I.142].

317. Niyazi Mısri 1105/1694

Mehmed b. Ali el-Malatî [A. Gölpınarlı, “Niyazi”, İA, IX. 305-07].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha* [bk. Demir, 94-96; Milli 853; Uşşaki 36/6; Pertevniyal 261, 620]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Beyyine* [Pertevniyal 261].

2. *Tefsîru Sûre-i Yusuf*.

318. Nuh Efendi 1170/1659

Nuh b. Mustafa el-Konevî el-Mısri [Hulâsa, IV, 458; Hediye, II, 498; Bursalı, II, 44; GAL, II, 314; Suppl., II, 432; A'lâm, VIII, 51; Kehhâle, XIII, 119].

1. *Tenvîru Besâiri Uli'l-Elbâb fî Dekâiki Ümmi'l-Kitâb* [Bağdatlı 115].

319. Nureddinzade 981/1573

Muslihuiddin Mustafa b. Nuruddin Ahmed el-Filibevî [Ataî, 212-14; Sicill-i Osmanî, IV, 494-95; Hediye, II, 435-36; Bursalı, I, 171; Bilmen, n. 332; Kehhâle, XII, 239; Nüveyhid, II, 673-74].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha ve'l-Bakara* [Keşf, I, 456; Reşid 42]. 2. *Tefsîru Sûrati'n-Nur* [H. Hüsnü 763/4]. 3. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs* [Darulmesnevî 55/4]. 4. *Tefsîru'l-Kur'an*.

320. Nurî Muhammed

1. *Kutbü'r-Reha fî Esrari Sûrati'd-Duha* [İ.Ü. Merkez TY 7327].

321. Nûrullah Şirvanî 1065/1654

Nurullah b. Rafî b. Abdurrahim eş-Şirvanî [Sicill-i Osmanî, IV. 585; Hediye, II. 499; Bursalı, II. 43; Bilmen, n. 367; A'lâm, VIII. 53; Nüveyhid, II. 705].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

322. Nusret Efendi

Ebu Bekir Nusret b. Abdullah

1. *el-Mulabhas min Tefsîri Keşfi'l-Esrâr ve Hetki'l-Estâr* [Esad 162; Hamidiye 192].

323. Okçuzâde 1039/1629

Okçuzade Şah Mehmed b. Mehmed Paşa [Ataî, 730-31; Sicill-i Osmanî,

IV.153; Hediyye, II.276; Bursalı, II.78; GAL, II.430; Suppl., II.640].

1. *Absenü'l-Hadis* [İst. 1313, Dâru't-Tibâati'l-Âmire].

324. Osman Efendi

Osman bin Davud el-Karsî [Bursalı, I. 309]

1. *Miftahu'l-Fatiha*

325. Osman Necati 1293/1876

Tophane Müftüsü Eskişehirli Osman Necati b. Ali [Sicill-i Osmanî, III. 449-50; Bursalı, I. 330; Bilmen, n. 437; Huzur Desleri, II. 311].

1. *Tefsîr-i Necati* [İst. 1288/1871, Mühendishane Mtb., 218 s.].

326. Osman Nuri

Osman Nuri b. Ömer el-Çorumî

1. *Ziyau'l-Bedr fî Tefsîri Sureti'l-Kadr* [İst. 1319]

327. Osman Paşa

Osman Efendi

1. *Tefsîru Cüz'î Amme* [Topkapı-III. Ahmed 101]

328. Ömer Asım

1. *Hediyetü'l-İhvân* [Belediye 3 (A'raf'a kadar), 14 (mlf. hattı, 1262 h.)].

329. Rıza Bey 1321/1903

İstanbulu Ali Rıza Bey [Bursalı, II. 208-10].

1. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs*.

330. Rihâl Mehmed 1319/1901

Mehmed Nuri b. Müftüzade Mustafa [Osmanlı Uleması, IV, 36-37]

1. *Kutbu'r-Reha fî Tefsîri Sureti ve'd-Duha*

331. Rumî Efendi

1. *Tefsîru Rumî* [İ.Ü. Merkez AY 3527 (Kehf-Nâs)].

332. Sadi Çelebi 945/1538

Sadullah Sadi b. İsa b. Emirhan ed-Dadayî el-Kastamonî [Şakaik, 443-45; Mecdî, 443-45; Devha, 18-19; Bursalı, I.323; Kehhâle, IV.216].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Atf 287-290; Yusuf Ağa 37; Beşir Ağa 656/3; İ.Ü. Merkez AY 1175, 1786, 2010, 5007, 2131; Tire-Necip Paşa 50, 51; Tire-Diğer 41; Adana 70, 73, 74, 428, 489, 645, 748, 944; Amasya 2; Antalya 26; Millet-Feyzullah 117-121, 140; Köprülü-Fazıl Ahmed 156-157; Veliyyüddin 311-319; Beyazıt 8357-8358; İzmir Milli 642, 1182, 1589].

333. Sayî Ramazan 960/1552 >

Ramazan b. Muhammed b. Süleyman et-Tirevî [Bursalı, I.378].

1. *Tefsîru Sureteyi'l-Muavvizeteyn*. 2. *Tefsîru Sureti't-Tegabun*. 3. *Tefsîru Sureti'n-Nûh* [M. Cevdet 357].

334. Saçaklızade 1145/1732

Saçaklızade Mehmed b. Ebubekir el-Maraşî [Saçaklızade, Tertibu'l-Ulum, Beyrut 1408/1988, 51-56 (muhakkikin önsözü)].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Esad 244; Raşid Efendi 62]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Keşşaf*. 3. *Tefsîru Sûrati'l-Kehf* [Adana 138].

335. Sadık

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî alâ Sûrati Yâsîn* [I.Ü. Merkez AY 3601 (1005 h.)].

336. Sadık Pravadî 1290/1873

Hoca Sadık Pravadî [Bursalı, I. 343-44].

1. *Risâle fî Tefsîri ba'dî's-Suver*.

337. Sadreddinzâde 1036/1627

Mehmed Emin b. Sadreddin eş-Şirvanî [Ataî, 712; Fezleke, II.107; Hulâsa, III.475; Sicill-i Osmanî, I.403; Hediyye, II.275; Bursalı, II.23; Bilmen, 356; Kehhâle, IX.74; Nüveyhid, II.495-96].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Feth* [Esad 108; Şehid Ali 316; Yeni Cami 1184; Ömer Çelik, Muhammed Emin b. Sadreddin Şirvani'nin Hayatı ve Feth Sûresi Tefsîrinin Tahkiki, İst. 1992 (YLT, Marmara Ün. Sosyal Bil. Ens.)]. 2. *Tefsîru Sûrati Yâsîn* [Atf 184, Yeni Cami 1184/1; Konya 212 (?); Veliyyüddin 170; Tire-Diğer 493]. 3. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs* [Mihrişah 39/6; Veliyyüddin 2622; Yeni Cami 1184]. 4. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Amcazade 55, Atf 81, 322, 323, Mihrişah 38, Serez 22, Süleymaniye 63, 55, 172; Nuruosmaniye 383, 384, 385, 386; Çorum İl Halk 104; Selim Ağa-Kemankeş 41, 42; Selim Ağa 122; Beyazıt 642, 644; Adana 641; Yeni Cami 122, 1184; Denizli 416 (İsra); Antalya 786 (Kasas); Tire-Diğer 1465; Yozgat 58; Bağdatlı 2096; Çorum 51; Topkapı-Emanet 581; Millet-Feyzullah 143; Topkapı-Hazine 147, 211; Topkapı-Medine 145; Topkapı-III. Ahmed 217].

338. Safer Şah 843/1440

Safer Şah el-Hanefî [Şakaik, 32; Mecdî, 56; GAL, II.294; Peremeci, 120].

1. *Tefsîru Sûrati't-Tekasür* [Köprülü-Fazıl Ahmed 1596].

339. Sağır Ahmed 971/1563

Ahmed b. Mahmud el-Esam el-Larenevî [Ataî, 43; Hediyye, I.145; Bursalı, I.225].

1. *Tefsîru'l-Karamani* [Carullah 109-117; Bayezid 477-492; Haraççioğlu 132; Kılıç Ali 151 (?)]. 2. *Tetimmetu Tefsîri's-Semerkandi* [Nurosmaniye 275; Kılıç Ali 110].

340. Said Efendi

Muhammed Said

1. *Tefsîru Sûrati Ve'l-Âdiyât* [H.Hayri 55].

341. Said Hadimî 1213/1798

Said b. Ebu Said Mehmed el-Konevî [Hediyye, I. 393; Bursalı, I. 298; Kehhâle, IV. 231; Nüveyhid, I. 210].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

342. Saidzade 983/1575

Mehmed b. Abdülaziz b. Said el-Maraşî [Sicill-i Osmanî; IV, 121].

1. *el-Muhakeme beyne'l-Keşşaf ve Envari't-Tenzil* [Sicill-i Osmanî, IV, 122].

343. Salih Hüdâî 1317/1899

Salahaddin Salih Mehmed Hüdâî et-Tokadî [Hediyye, I. 425; Kehhâle, V.

10; Nüveyhid, I. 233].

1. *Eshelü'l-Menabic fî Tefsiri Sûrati'-Mâ'aric.*

344. Samsunîzade

Muhyiddin Muhammed b. Hasan

1. *Hâşiye alâ Tefsiri'l-Beydâvi* [Ayasofya 322 (Medine, 993 h.)].

345. Sayartî 1252/1836 >

Halil b. Abdullah es-Sayartî el-Vanî [Hediyye, I, 356; Kehhâle, IV, 121; Nüveyhid, I, 175].

1. *Tefsîru'l-Kur'an* [Telif tarihi 1252/1836].

346. Seyyid Abdüsselam 1259/1843

Seyyid Abdüsselam b. Ömer b. Mehmed el-Mardinî [Hediyye, I. 574; Bursalı, I. 381-82; Suppl., II. 780; Bilmen, n. 430; A'lam, IV. 6-7; Kehhâle, V. 229; Nüveyhid, I. 283].

1. *Şerhu'l-Fatihati'ş-Şerife.*

347. Seyyid Ahmed

1. *Ta'lika alâ Tefsiri'l-Beydâvi* [Fatih 5402 (mlf. hattı)].

348. Sıddıkî

Şerafuddin Ebu's-Sürur Muhammed b. Ahmed es-Sıddıkî [GAL, II, 326]

1. *Tefsîru Sureti'l-Kehf* [Topkapı-III. Ahmed 60]

349. Sırrî Giridî 1313/1895

Muhammed Selim Sırrî Paşa b. Helvacı zade Salih Tosun el-Giridî [Hediyye, II. 395; Sicill-i Osmanî, III. 15-16; Bursalı, II. 264-68; İbnü'l-Emin, Son Şairler, II. 1700-1704; Son Hattatlar, 755-57; TA, XXVIII. 534; Tabakat ve Adab-ı Müfessirin, 26-30; Bilmen, n. 448; Kehhâle, X. 19-20; Ekrem Gülşen, Giridli Sırrî Paşa (ö. 1313/1895) ve Tefsir İlmindeki Yeri, İst. 1992 (YLT, Marmara Ün. Sosyal Bil. Ens.), 10-22, 24-88].

1. *Sırr-ı Kur'an* [Demir, 74-80; İst. 1302/1885, 1303/1886, I-III].

2. *Sırr-ı Furkan* [Bağdat 1307/1890, 555 s.; İst. 1312/1892 (İki defa basılmış olup iki ciltten ibarettir)].

3. *Sırr-ı Tenzil* [Diyarbakır 1311/1893].

4. *Sırr-ı İstiva* [Hediyye, II. 395; Son Şairler, II. 1701; Son Hattatlar, 756].

5. *Absenü'l-Kasas* [İst. 1309/1892, 1046 s. Mürettebiye Mtb].

6. *Sırr-ı İnsan* [İst. 1312/1894].

7. *Sırr-ı Meryem* [Diyarbakır 1311/1893, Vilayet Mtb].

350. Sinan Halife

Şeyh Sinaneddin Halife.

1. *Tefsîru Sinan Halife* [Bursa 956]

351. Sinan Paşa (Hoca Paşa) 891/1486

Sinaneddin Yusuf b. Hızır b. Celaleddin [Tacü't-Tevârih (Parmaksızoğlu), V, 146-150; Bursalı, II. 223-5]

1. *Hâşiye ala Tefsiri'l-Beydavi.*

352. Sinekzade

İbrahim b. Ahmed.

1. *Yâsîn-i Şerîf Tefsiri* [H. Hüsnü 63 (1093 h.)].

353. Sinobî 914/1508

Ahmed es-Sinobî.

1. *Mazharu Envari't-Tenzil fî Keşfî Esrari't-Te'vil* [Şehid Ali 192].
354. **Sirozî**
Ahmed Ali Sirozi
1. *Tefsîru Cüz'î Nebe* [İst. 1287]
355. **Sivasî**
1. *Muhtasarü Şerhi'ş-Şibâb el-Hafâcî* [Hekimoğlu 210].
356. **Sun'ullah Hâilî 939/1531**
Sun'ullah el-Hâilî.
1. *Tefsîru Sûrati'l-Fatiha* [Beşir Ağa 32; bk. Demir, 14-15]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Ihlâs* [Ayasofya 419; Bayezid 3667].
357. **Sun'ullah İmadî 1021/1612**
İskilipli Sun'ullah Mustafa b. Cafer el-İmadî [Ataî, 552-57; Fezleke, I.348-49; Devha, 39-42; Sicill-i Osmanî, III.233-34; Hediye, II.439; Bilmen, 350; Kehhâle, XII.245; Nüveyhid, II.674].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Keşaf*.
358. **Süleyman Efendi 1176/1763 >**
Süleyman b. Süleyman.
1. *Tefsîru Cüz'î'n-Nebe'* [Topkapı-Emanet 601 (123 vr.); Milli 1466].
359. **Sürurî**
Muhammed es-Sürurî
1. *Tefsîru Sûrati Yûsuf* [İ.Ü. Merkez AY 1753, 1946, 2053, 5012].
360. **Sürurî 969/1562**
Gelibolulu Muslihuddin Mustafa b. Hoca Şaban [Ataî, 23-25; Hediye, II.434; Bursalı, II.225-6; Kehhâle, XII.256].
1. *Tefsîr-i Kassa-i Yûsuf* [Yazma Bağ. 23, 149/1 (mlf. hattı, 963/1556), Kılıç Ali 82; İsmihan 37; Servilili 251; Topkapı-Emanet 598; Tire-Necip Paşa 69]. 2. *Hâşiye alâ Envari't-Tenzil* [Yusuf Ağa 66-67; Şehid Ali 236/2, 2720/1; Kılıç Ali 116; İzmir Milli 993]. 3. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîz* [Nuruosmaniye 226].
361. **Şehrüzî**
Yusuf bin Hamza el-İlyas eş-Şehrüzî [Bursalı, II. 56]
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*
362. **Şemseddin Sivasî 1006/1597**
Ebu's-Sena Şemseddin Ahmed b. Mehmed b. Arif ez-Zilevî [Hasan Aksoy, Şemseddin Sivasî Hayatı, Eserleri ve Mevlidi, İst. 1983].
1. *Nakdu'l-Hâtur* [Keşf, II.1552; Lala İsmail 234/1, Nafiz 474, Pertevniyal 85/2, Topkapı-Hazine 248, Yeniler 1902; Belediye-Osman Nuri 316, 558; Yusuf Yıldırım, Şemseddin Sivasî'nin Nakdu'l-Hatur Adlı Eserinin Tahlili, Kayseri 1995 (YLT, Erciyes Üniv. Sosyal Bil. Ens.)].
363. **Şeyh Bedreddin 823/1420**
Bedreddin Mahmud b. İsrail b. Abdülaziz [M.Ş. Yaltkaya, "Bedreddin Simavi", İA, II. 444-47; M.Ş. Yaltkaya, Simavne Kadısoğlu Şeyh Bedreddin, Haz.: H. Er, İst. 1994 (Kitabevi); A. Gölpınarlı, Simavna Kadısı Oğlu, İst. 1976].
1. *Nûru'l-Kulûb* [Keşf, I. 443; Gölpınarlı, 108].

364. Şeyh İsmail 1110/1698

Şeyh İsmail el-Ustrumcavî [Bursalı, I. 336; Bilmen, n. 384].

1. *Tefsîru'l-Kur'ân*.

365. Şeyh Muhyiddin

Şeyh Muhyiddin (Ayasofya Vaizi) [Peçevi, II, 273]

1. *Talîkât fi't-Tefsîr*

366. Şeyhülislâm Osman

1. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [Aşir 435].

367. Şeyhülislâm Sun'ullah

1. *Tefsîr Sûrati'l-Mülk* [Millet-Feyzullah 71].

368. Şeyhzade 951/1544

Muhyiddin Mehmed b. Muslihuddin Mustafa b. Şemseddin el-Kocavî [Şakaik, 409-11; Mecdî, 408-10; Müstakimzade, Meşayihname-i İslam, Esad 1684, 111a-b; Bursalı, I.334; Kehhâle, XII.32].

1. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs* [Bursalı, I.334]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Fatih 536, 548 (mlf. hattı)]. 3. *Tefsîru Sûrati'l-En'âm* [Beyazıt 620].

369. Şihabuddin Sivasî 780/1378

Şihabuddin Ahmed b. Mahmud es-Sivasî [Şakaik, 31; Mecdî, 55; Bursalı, I.90-91; Kehhâle, IV.309].

1. *Uyunu't-Tefasir li'l-Fudalai's-Semasir* [AÜİFD, IX,188-214; Hacı Mahmud 44; Abdülbaki Güneş, Şihabuddin Sivasî, Hayatı, Eserleri ve Tefsîrindeki Metodu, Samsun 1994 (YLT, 19 Mayıs Üniv. Sosyal Bil. Ens.); Ekrem Bayat, Şihabuddin es-Sivasî'nin Uyunu't-Tefasir Adlı Eserinin Tahlili ve Tefsîrdeki Metodu, Kayseri 1995 (YLT, Erciyes Üniv. Sosyal Bil. Ens.); Bahaddin Dartma, Şihabuddin es-Sivasî ve Uyunu't-Tefasir li'l-Fudalai's-Semasir'indeki Metodu, İst. 1994 (DrT, Marmara Üniv. Sosyal Bil. Ens.)].

370. Şükrü Paşa 1330/1914

Eyüplü İstihkam Livası Mustafa Şükrü Paşa [Bursalı, III. 277-78].

1. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha* [Ser Tarikzade Dergahı].

371. Taceddin Tirevî 970/1562

Taceddin İbrahim b. Hamza b. Mesud el-Aydîni et-Tirevî [Ataî, 75; Sicilli Osmanî, II. 46; Hediyye, I. 27; Bursalı, I. 20; A'lâm, I. 37; Kehhâle, I. 26; Nüveyhid, I, 12].

1. *Cami'u'l-Envar fi Lücceti'l-Efkar ve'l-Bihar li'l-Mü'minine'l-Abyar* [Reşid 549].

372. Tahir Mehmed

1. *Mustevcibü'l-Halâs fi Tefsîri Sûrati'l-İhlâs* [Beyazıt-Veliyyüddin 3224].

373. Tarsusî 1145/1732

Müfti Mehmed b. Müfti Ahmed b. Mehmed et-Tarsusî [Tekmile, 63-64; Hediyye, II. 309; Bursalı, I. 348; Mu'cemu'l-Matbuat, II. 1238; A'lâm, VI. 12; Kehhâle, IX. 8; Nüveyhid, II. 486].

1. *Tefsîru Ba'dî's-Suver* [Adana 306]. 2. *Tefsîru Sûrati'l-Mülk* [Adana 428]. 3. *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl* [Servilili 21 (mlf. hattı), Adana 597,

631, 1058 (Yasin), 1001 (Ankebut-Fussilet), 629]. 4. *Ta'likât alâ Envâri't-Tenzîl* [Hekimoğlu 91].

374. Tarsusî 871/1467

Mustafa b. Hamza b. Muhammed et-Tarsusî [Hediyye, II, 433; Kehhâle, XII, 249; Nüveyhid, II, 675].

1. *Müsteradü'l-Envar ve Müstetadü'l-Esrar* [Bursalı, I, 335]. 2. *Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl* [I.Ü. Merkez AY 414-416; Yeni Cami 122].

375. Taşkoprîzade 935/1529

Muslihuddin Mustafa b. Hayreddin Halil [İA, XII/1.41-42].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

376. Taşkoprîzade 968/1561

Ebu'l-Hayr İsamuddin Ahmed b. Muslihuddin Mustafa b. Hayreddin Halil [Şakaik, 552-60; İA, XII/1.42-44; Ali Uğur, Taşkoprîzade Ahmed İsameddin Ebu'l-Hayr Efendi Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve İlmi Görüşleri, Erzurum 1980, Basılı değil].

1. *Sîratü'l-Halâs fî Tefsîri Sûrati'l-İhlâs* [Veliiyüddin 3260]. 2. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Keşşaf* [K. Ragıb 732; Veliiyüddin 376, 441, 2025, 3238].

377. Taşkoprîzade 1030/1620

Kemaleddin Mehmed b. Ahmed [Bursalı, I, 347-348].

1. *Hâşiye alâ Sûrati'l-Kehf min Tefsîri Ebissuûd* [Beyazıt-Veliiyüddin 377; Nafiz 102; Ayasofya 359]. 2. *Havâşî ve Ta'likât alâ Ba'di Tefsîri'l-Kur'ân* [Beyazıt-Veliiyüddin 441].

378. Tatar Şeyh 1001/1543

Tatar Şeyh İbrahim el-Kırmî [Sicill-i Osmanî, I, 96; Hediyye, I, 28; Bursalı, I, 21; Kırm Müellifleri, 9-10; Nüveyhid, I, 16].

1. *er-Risâletü'n-Nuniyye fî Keşfi Esrari'n-Nariyye*. 2. *Medâricü'l-Meliki'l-Mennân fî Beyâni Me'arici'l-İnsân*.

379. Tatarcıkzade 1211/1796

Tatarcıkzade Abdullah b. Osman el-Kırmî [Sicill-i Osmanî, III, 340; Hediyye, I, 488; Nüveyhid, I, 316].

1. *Ta'lika alâ Tefsîri Sûrati'l-En'âm min Envâri't-Tenzîl* [Beşir Ağa 1408]

380. Tatzade 1214/1799

Tatzade Hüseyin et-Tirevî [Bursalı, I, 350; Aydın Müellifleri, 67].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

381. Tefsîri Mehmed 1111/1699

Debbağ Mehmed b. Hamza el-Ayıntabî [Sicill-i Osmanî, IV, 199; Hediyye, II, 307; Suppl., I, 528, 707; Kehhâle, IX, 272].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [İdah, I, 141; Atf 336; Millet-Ali Emiri 141]. 2. *Tıbyân Tefsîri* [Bulak ve İstanbul'da basılmıştır (bk. Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 121, 125). Latin harfleriyle basımı: İst. 1980, Ed. Ahmed Davudoğlu (v. 1983)].

382. Tirevî

Abdullah b. Osman el-Hanefî

1. *Risâle fî Tefsîri Sûrati'l-Kadr* [Bağdatlı 2120].

383. Turhalî

Muhammed b Mustafa b. Abdurrahim

1. *Cüz-i Nebe Tefsîri* [İst. 1282 (Mtb. Es'adiyye)].

384. Uşşakîzade

Abdülbaki b. Abdurrahim b. Hüsameddin

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Hacı Mahmud 60]. 2. *Hâşiye alâ Hâşiye-ti'l-İsam li'l-Beydâvî* [Süleymaniye 175].

385. Uşşakîzade 1090/1679

Seyyid Abdülbaki b. Abdurrahim b. Hüsameddin [Vekâyi', I. 462-63; Sicill-i Osmanî, III. 296; Hediyye, I. 496; Kehhâle, V. 73].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî*.

386. Uzunzade Halil

1. *Tefsîru Sûrati'l-Fâtîha* [Adana 140].

387. Vahyîzade 1015/1606

Vahyîzade Abdullah b. Mustafa el-İznîkî [Ataî, 515-16; Fezleke, I.334; Sicill-i Osmanî, III.365; Hediyye, I.474].

1. *Tefsîru Evveli Sûrati'l-Enbiyâ* [Millet-Feyzullah 70].

388. Vanî 1096/1685

Seyyid Mehmed b. Bistam b. Seyyid Rüstem el-Hoşabî el-Vanî [Vekâyi', I. 580-82; Hediyye, II. 299; Bursalı, II. 50; Mir'at-ı İstanbul, I. 207-09; Kamusu'l-A'lâm, IV. ?; GAL, II. 439; Suppl., II. 652; A'lâm, VI. 52; Kehhâle, XI. 102; Nüveyhid, II. 499-500; İ. Hamî Danişmend, Türklük Me-seleleri, (İst. 1983), 111-18].

1. *Araisu'l-Kur'an ve Nefâisu'l-Furkan ve Feradisü'l-Cenan* [Topkapı III. Ahmed 144; Es'ad 104; Bayezid 67; Harput 353; Yazma Bağ. 2005; İbrahim 373, 679; Mihrişah 220/3, 2318-2321; Yenicami 100; Atf 255; Nuruosmaniye 232; Hamidiye 82; Millet-Feyzullah 82, 193 (mlf. hattı); Erdoğan Pazarbaşı, Vanî Mehmed Efendi ve Araisu'l-Kur'an Adlı Eserinin Tahlili, Kayseri 1987 (Erciyes Üniv. Sosyal Bil. Ens.), Van 1997 (Van Belediye Bşk.).] 2. *Hâşiye alâ Envari't-Tenzil* [Kılıç Ali 152]. 3. *Hulâsatu't-Tefasir* [Vekâyi', I. 581; Bursa-Haraççioğlu 1124].

389. Vardarî Şeyhzâde 1055/1645

Şeyhzade Ebu'n-Nur Mehmed b. Şeyh Ali el-Vardarî [Vekâyi', I. 123-24; Sicill-i Osmanî, IV. 161; Hediyye, II. 281; Bursalı, II. 49; Bilmen, n. 365; Nüveyhid, II. 591].

1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî*. 2. *Ta'likât alâ Ba'di't-Tefasir*. 3. *Tefsîru'l-Kur'an* [Vekâyi, I.123].

390. Vecihî 1310/1893

Paşazade Kemal İsmail Sadık Vecihî [Hediyye, I. 223; Bursalı, II. 209; Kehhâle, II. 288; Nüveyhid, I. 93].

1. *Tefsîru Sûrati'l-İhlâs*.

391. Vefai 940/1534

Muhyiddin Mehmed b. Bedreddin Mahmud el-Muğlavi el-Vefai [Şakaik, 485-86; Mecdî, 480; Hediyye, II.234; Bursalı, II.17-18; Kehhâle, XII.7].

1. *Tenviru'd-Duha fî Tefsîri Sûrati'd-Duha* [Şakaik, 486; Keşf, 501].

- 392. Vehbî Yemanî 1065/1654**
Abdülkadir b. Osman Kadri Yemanî Vehbî [Hediyye, I.601-2; Bursalı, I.403; Kehhale, V.293; İdah, I.309, II.376]
1. *Tefsîru'l-Kur'an ve Tenvîru'l-Irfan* [Haraççioğlu 105-106 (mlf. hattı)]
- 393. Veli Efendizade 999/1590**
Ali b. Veli b. Hamza es-Selanîkî [Bursalı, III.284; Suppl., II.536; Kehhâle, VIII.258].
1. *Tercemetü Tefsîri'l-Mevahibi'l-Aliyye* [Bursalı, I.336, III.284; Beşir Ağa 255; Milli 1946].
- 394. Veysî 1037/1627**
Alaçehirli Veysî b. Mehmed [Sicill-i Osmanî, IV, 619-20; Bursalı, II, 477-79].
1. *Gurretü'l-Asr fî Tefsîri Sûrati'n-Nasr* [Bursalı, II, 448].
- 395. Vildan Faik 1304/1886 >**
Vildan Faik b. İslam Ağa
1. *Tefsîr-i Sure-i Kâf* [Selim Ağa-Hüdaî 129 (mlf. hattı, 1304)].
- 396. Yavsî Mehmed 920/1514**
Muhyiddin Mehmed b. Mustafa el-İmadî el-İskilîbî [Şakaik, 242-44; Mecdî, 349-51; Bursalı, I. 198-99].
1. *Ta'likât alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Bursalı, I.199,335].
- 397. Yazıcı Salahaddin**
Salahaddin es-Salihî [Bursalı, III, 308; Sicill-i Osmani, II, 233]
1. *es-Seb'u'l-Mesânî*
- 398. Yazıcızade 855/1451**
Muhammed b. Yazıcı Salahaddin es-Sâlihî [Şakaik, 110-11; Mecdî, 127-28; Bursalı, I.194-96].
1. *Tefsîr-i Fatıha-i Şerife*.
- 399. Yegenzade**
Mehmed b. Osman el-Amasî
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Amasya 27 (mlf. hattı, 1176/1763), 1139].
- 400. Yusuf Bahri 1244/1828**
Vezirköprülü Yusuf Bahri b. Sarı İmam oğlu Mehmed [Hediyye, II. 571; Bursalı, II. 57; Kehhâle, XIII. 279; Nüveyhid, II. 742].
1. *Tefsîru'l-Kur'an* [İdah, II. 571].
- 401. Yusufzade 1167/1753**
Ebu Muhammed Abdullah Hilmi b. Mehmed b. Yusuf b. Abdülmennan el-Amasî [Silkû'd-Dürer, III. 87-88; Mecelletü'n-Nisab, 188a; Tekmile, 251-57; Sicill-i Osmanî, III. 378; Hediyye, I. 482-83; Bursalı, I. 364-66; Bursalı, Altı Zat, 30-34; Kevseri, et-Tahrir, 20; Suppl., II. 653; Bilmen, n. 403; A'lam, IV. 129-30; Kehhâle, VI. 145; Nüveyhid, I. 325].
1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Tire-Necip Paşa 59; Servilî 22; Veliyyüddin 417; Hamidiye 1261 (Taha 1); Beşir Ağa 288 (vela yecuzu en yekune ayeti)]. 2. *en-Nefhatu'l-Fayıha fî Tefsîri Sûrati'l-Fatıha* [Fatih 657; Reşid 44]. 3. *Tefsîru Sûrati'l-Beled ve'l-Kevser* [Laleli 177].

402. Zenbilli Ali 932/1525

Şeyhülislâm Alaaddin Ali b. Ahmed [Tâcü't-Tevârih (Parmaksızoğlu), V, 217-222; Bursalı, I, 320; İA, III, 85].

1. *Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beydâvî* [Hacı Mahmud 101, 127].

403. Zeyrekzade X/XVI yy.

Muhammed b. Muhammed

1. *Şerh alâ Evâili Tefsîri Ebissuûd el-İmâdî* [Reşid 41; Hacı Mahmud 249].

Kaynaklar

Ahmed Rıf'at, Yağlıkçızâde (–1312/1895); *Lügat-i Târihiyye ve Coğrafîyye*, İst. 1299, I-VII.

A'lâm – Zirikli.

Albayrak, Sadık; *Son Devir Osmanlı Uleması*, İst. 1981, I-V.

Altınsu, Abdülkadir; *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972.

Ataî, Nev'îzâde Atâullah (–1043/1635); *Hadâiku'l-Hadâik fî Tekmileti'ş-Şakâik*, İst. 1989.

Ateş Süleyman; *İşâri Tefsîr Okulu*, Ankara 1974.

Aydın Müellifleri – Bursalı M. Tahir.

Ayvansarayî, Hafız Hüseyin b. İsmail (–1201/1987); *Hadîkatü'l-Cevâmî*, İst. 1281, I-II.

Babinger, Franz; *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Ankara 1992, Kültür Bakanlığı Yay.

Bâlizâde Münik Ali (–992/1584); *el-İkdu'l-Manzûm fî Efâdili'r-Rûm*, Bulak 1299 (*Vefeyâtu'l-A'yân*'ın II. cildiyle birlikte).

Baltacı, Cahit; “Hadâiku'ş-Şakâik ve Hadâiku'l-Hakâik'te Bulunmayan Ulema Hakkında Notlar”, *İslam Medeniyeti*, IV/2, 54-65, İst. 1979.

— ; *XV ve XVI. Yüzyılda Osmanlı Medreseleri*, İst. 1976.

Bayrak, M. Orhan; *İstanbul'da Gömülü Meşhur Adamlar (1453-1978)*, İst. 1979.

— ; *Osmanlı Tarihi Yazarları*, İst. 1982.

Bilmen, Ömer Nasuhi (–1974); *Büyük Tefsîr Tarihi Tabakâtu'l-Müfessirin*, İst. 1974, I-II.

Brockelmann, Carl (–1956); *Geschichte der Arabischen Litteratur (GAL)*, Leiden 1943-1949, I-II; *Supplementband*, Leiden 1937-1942, I-III.

Bursalı Mehmed Tahir b. Rıf'at (–1926); *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyib, Ulema, Şuarâ, Müerrihin ve Etibbânın Tercüme-i Ahvâli*, İzmir 1324 (Aydın Müellifleri).

— ; *Delîlu't-Tefsîr*, İst. 1924.

— ; *Kırım Müellifleri*, Haz. Mehmet Sarı, Ankara 1990; “Kırım Meşâhiri”, Haz. Hasan Aksoy, *İslam Medeniyeti*, V/4, 67-87, İst. 1982.

— ; *Osmanlı Müellifleri*, İst. 1333-1342, I-III.

— ; *Türklerin Ulûm ve Funûna Hizmetleri*, İst. 1314.

— ; *Ulemâ-yı Osmâniyeden Altı Zâtın Tercüme-i Hâli*, İst. 1321 (Altı Zât).

Cevdet Bey (–1926); *Tefsîr Tarihi*, İst. 1927.

Çalışkan, Nuri; *Osmanlı İmparatorluğunda Fen İlimleri ve Yetişen Bilginler*

- (*Kuruluştan 1700'e kadar*), Samsun 1981 (Basılmamış Öğretim Üyeliği Tezi).
- Demir, Ziya; *İstanbul Kütüphanelerinde Mevcut Matbu ve Yazma Fâtıha Tefsirleri*, İst. 1987 (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Develioğlu, Abdullâh; *Büyük İnsanlar, Üçbin Türk İslam Müellifi*, İst. 1973. *Devha* – Müstakimzâde.
- Edirnevî, Ahmed b. Muhammed; *Tabakâtu'l-Müfessirin*, Bayezid-Veliyyuddin 427.
- Ertan, Veli (-991); *Meşhur Şeyhülislâmlar*, İst. 1969.
- Fındıklılı İsmet Efendi (-1904); *Tekmiletu'ş-Şakaik fî Hakki Ehli'l-Hakaik*, kİst. 1989.
- GAL – Brockelmann.
- GAS – Sezgin Fuad.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (-1982); *Mevlana Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1967-1972, I-III.
- Hadikatü'l-Cevâmi'* – Ayvansarayî.
- Hamidullâh, Muhammed-Macit Yaşaroğlu; *Kur'an-ı Kerim Tarihi ve Türkçe Tefsirler Bibliyografyası*, İst. 1966, Ankara 1991.
- Hediyye* – İsmail Paşa.
- Hoca Sadeddin Mehmed b. Hasan Can (-1008/1599); *Tâcu't-Tevârih*, İst. 1279, I-II.
- Hulâsa* – Muhibbî.
- Huzur Dersleri* – Mardin.
- İbnü'l-İmâd, Ebu'l-Felâh Abdülhay (-1089/1678); *Şezerâtu'z-Zehab bi-Abbâri men Zehab*, Beyrut ty, I-VIII.
- İdâb* – İsmail Paşa.
- İlmiye Salnâmesi*, İst. 1334.
- İsen, Mustafa; *İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988 (Kollektif çalışma).
- İslam Alimleri Ansiklopedisi*, İst. tsz., I-XVIII.
- İsmail Paşa el-Bagdâdî (-1920); *Hediyyetu'l-Ârifîn Esmâu'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Th. K. R. Bilge, İbnülemin M. K. İnal, İst. 1951, I-II.
- ; *İdâbu'l-Meknûn fî'z-Zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn*, Th. M. Ş. Yaltkaya, K. R. Bilge, İst. 1945, I-II.
- İstanbul Kütüphanelerinde Fatih'in Hususi Kütüphanesine ve Fatih Çağı Müelliflerine Ait Eserler*, İst. 1953.
- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İst. 1959-1965, II-III. ciltler.
- Kamûsu'l-A'lâm* – Şemseddin Sâmî.
- Kara, İsmail; *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, İst. 1986-1987, I-II.
- Karabulut, Ali Rıza; *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu*, Kayseri 1982.
- Karakaş, Mahmut; *Müsbet İlimlerde Müslüman Alimler*, Ankara 1991.
- Karatay, Fehmi Ethem (-1968); *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, İst. 1953, II. cüz.
- ; *Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*, İst. 1962-1969, I-IV.

- ; *Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Kataloğu*, İst. 1961.
- ; *Topkapı Saray Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İst. 1961, I-II.
- Kâtib Çelebi Hacı Halife Mustafa b. Abdullâh (–1067/1657); *Kesfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Th. M. Ş. Yalçkaya, K. R. Bilge, İst. 1941, I-II.
- ; *Sülemu'l-Vusûl ilâ Tabakâti'l-Fuhûl*, Süleymaniye Ktp.-Fotokopi 16, I-III.
- Kayseri Uleması* - Koçer M. Zeki.
- Kefevî, Mahmud b. Süleyman (–997/1588); *Ketâibu A'lâmi'l-Abyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mâni'l-Muhtâr*, Ayasofya 3401.
- Kehhâle, Ömer Rıza; *Mu'cemu'l-Müellifin Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabîyye*, Beyrut tsz., I-XV.
- ; *el-Müstedrak alâ Mu'cemu'l-Müellifin*, Beyrut 1403/1983.
- Keskioğlu, Osman, Asaf Demirbaş, Abdullâh Manaz; *Son Çağlarda İslam Dün-yasında Fikir Hareketleri*, Ankara 1989.
- Kesfu'z-Zunûn* - Kâtib Çelebi.
- Ketâib* - Kefevî.
- Kırım Müellifleri* – Bursalı M. Tahir.
- Kırboğa, Mehmet Ali; *Kâmûsu'l-Kütüb ve Mevzâtu'l-Müellefât*, Konya 1974.
- Koçer, Mehmed Zeki; *Kayseri Uleması*, İst. 1983.
- Kut, Günay; *Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İst. 1989, I. cilt.
- Lamiî Çelebi, Mahmud b. Osman (–933/1532); *Terceme-i Nefehâtu'l-Üns*, İst. 1980.
- Leknevî, Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdülhay (–1307/1889); *el-Fevâidu'l-Behîyye fî Terâcimi'l-Hanefîyye*, Mısır 1324.
- Lügat-i Târihiyye* – Ahmed Rıfat.
- Mardin Ebu'l-Ula (–1957); *Huzur Dersleri*, Hz. İsmet Sungurbey, İst. 1956-1966, I-III.
- Mecdi, Edirneli Mehmed b. Abdullâh (999/1591); *Hadâiku'ş-Şakâik*, İst. 1989.
- Mecelletu'n-Nisâb* – Müstakimzâde.
- Mehmed Süreyya Bey (–1908); *Sicill-i Osmâni yahud Tezkire-i Meşâbir-i Osmâniye*, İst. 1308-1715.
- Mir'ât-ı İstanbul* – Raif Bey.
- Mu'cemu'l-Matbû'ât* – Serkis.
- Muhıbbî, Muhammed Emin b. Fazlullâh (–1111/1699); *Hulâsatu'l-Eser fî Terâcimi A'yân'l-Karni'l-Hâdî Aşer*, Kahire 1284, I-IV.
- Murâdî, Muhammed Halil b. Ali (–1206/1791); *Arfu'l-Beşâm fî men Veliye Fevâ Dimeşki'ş-Şâm*, Th. M. Mutî, A. Murad, Dimeşk 1399/1979.
- ; *Silku'd-Dürer fî A'yâni'l-Karni's-Sâni Aşer*, Beyrut 1408/1988, I-IV.
- Müstakimzâde, Sadeddin Süleyman (1202/1788); *Devbatu'l-Meşâyih*, İst. 1992 (Zeyilleriyle beraber).
- ; *Mecelletu'n-Nisâb*, Süleymaniye Ktp.-Halet 628.
- ; *Meşayihname-i İslam*, Süleymaniye Ktp.-Esad 1684.

- ; *Tuhfe-i Hattâtîn*, Th. İbnülemin M. K. İnal, İst. 1928.
- Nüveyhid, Adil; *Mu'cemu'l-Müfessirîn*, Beyrut 1403/1983, I-II.
- Osmanlı Medreseleri* – Baltacı Cahit.
- Osmanlı Müellifleri* – Bursalı M. Tahir.
- Osmanlı Tarihi Yazarları* – Bayrak Orhan.
- Osmanlı Uleması* – Albayrak Sadık.
- Özege, M. Seyfettin; *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*, İst. 1971-1977, I-V.
- Özel, Ahmet; *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Ankara 1990.
- Peçevî, İbrahim b. Abdullâh (1061/1651); *Tarih*, İst. 1283, I-II.
- Peremeci, Osman Nuri; *Edirne Tarihi*, İst. 1939.
- Raif Bey, Davudpaşalı Mehmed Raif (–1915); *Mir'ât-ı İstanbul*, İst. 1314.
- Ritter, Helmut (–1971); “Ayasofya Kütüphanesinde Tefsîr İlmine Ait Arapça Yazmalar”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/1-93, İst. 1945.
- Riyâdîzâde Abdüllatif b. Muhammed (–1078/1667); *Esmâu'l-Kütüb*, Kahire ty. *Sefîne* – Vassâf Hüseyin.
- Schâvî, Şemsüddîn (–902/1497); *ed-Dav'u'l-Lâmi' fî Ulemâi'l-Karni't-Tâsi'*, Mısır 1353, I-XII.
- Schî (–955/1548); *Tezkire (Heşt Behîst)*, Hz. M. İsen, İst. 1980.
- Serkîs, Yusuf Elyân (–1932); *Mu'cemu'l-Matbü'ati'l-Arabiyye ve'l-Muarrabe*, Mısır 1346/1928.
- Sezgin, Fuad; *Geschichte der Arabischen Schriftums (GAS)*, Leiden 1967, c. I; Trc. M. F. Hicâzî, Riyad 1403/1983, c. I₂
- Sicill-i Osmânî* - Mehmed Süreyya.
- Silkü'd-Dürer* - Murâdî.
- Suppl.* – Brockelmann.
- Suyûtî, Celâlüddîn (–911/1505); *Buğyetü'l-Vu'ât*, Th. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut ty, I-II.
- Süllem* - Kâtib Çelebi.
- Şemseddîn Sâmî (–1905); *Kamûsu'l-A'lâm*, İst. 1306-1316/1889-1898, I-VI.
- Şeşen, Ramazan, Cevat İzgi, Cemil Akpınar; *Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, İst. 1406/1986, I-III.
- Şeşen, Ramazan; *Nevâdirü'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye fî Mektebâti Türkiyâ*, Beyrut 1975-1982, I.III.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali (–1250/1834); *el-Bedru't-Tâli' bi-Mehâsini men ba'de'l-Karni't-Tâsi'*, Beyrut tsz., I-II.
- Şeyhî Mehmed Efendi (–1145/1733); *Vekayi'u'l-Fudalâ*, İst. 1989, I-III.
- Şezerât* – İbnü'l-İmâd.
- Tabakâtu'l-Müfessirîn* – Edirnevî.
- Tâcu't-Tevârih* – Hoca Sadeddîn.
- Târihu't-Turâs* – Sezgin Fuad.
- Taşköprizâde, İsmâeddîn Ahmed (–968/1565); *Miftâhu's-Sa'âde*, Beyrut ty, I-III; Trc. Kemâleddîn Ahmed, İst. 1313, I-II.
- ; *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Th. A. S. Furat, İst. 1985.
- ; *Tabakâtu'l-Fukahâ*, İst. tsz.
- Tekmile* – Fındıklılı.

- Temimî, Kadi Takiyuddîn Abdülkâdir (-1005/1597); *et-Tabakâtu's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, Süleymaniye Ktp.-Şehid Ali Paşa 1908.
- Tennûrizâde; *Hediyyetu'l-Fukarâ*, Süleymaniye Ktp.-Hacı Mahmud 4640.
- Tuş, Muhiddîn; "XIX. Yüzyılda Osmanlı Biyografisi Ansiklopedileri", *Millî Kültür*, 79/78-80, Ankara 1990.
- Usta, Mustafa; *Cumhuriyet Döneminde Türkiye İstanbul Üniversitelerinde Din Eğitimi ve İlahiyat Sahasında Yapılan Lisansüstü Tezler ve Bunların Eğitim Açısından Değerlendirilişi*; İst. 1984 (Basılmamış YLT).
- Vassâf, Osmanzâde Hüseyin (-1929); *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr ve Şerhi Esmâr-ı Esrâr*, Süleymaniye Ktp.-Yazma Bağışlar 2305-2309, I-V; Neşr. M. Akkuş, A. Yılmaz, İst. 1990, I. cild.
- Vekâyi'* – Şeyhî Mehmed.
- Yıldız, Sakıb; "Osmanlı Tefsir Hareketine Toplu Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa 1987, ayrı basım.
- Zakir Şükrü; *Mecmû'â-yı Tekâyâ*, Th. M. S. Tayşi, K. Kreiser, Berlin 1980.
- Zirikli, Hayreddin (-1976); *el-A'lâm Kâmûsu Terâcim*, Beyrut 1989, I-VIII.